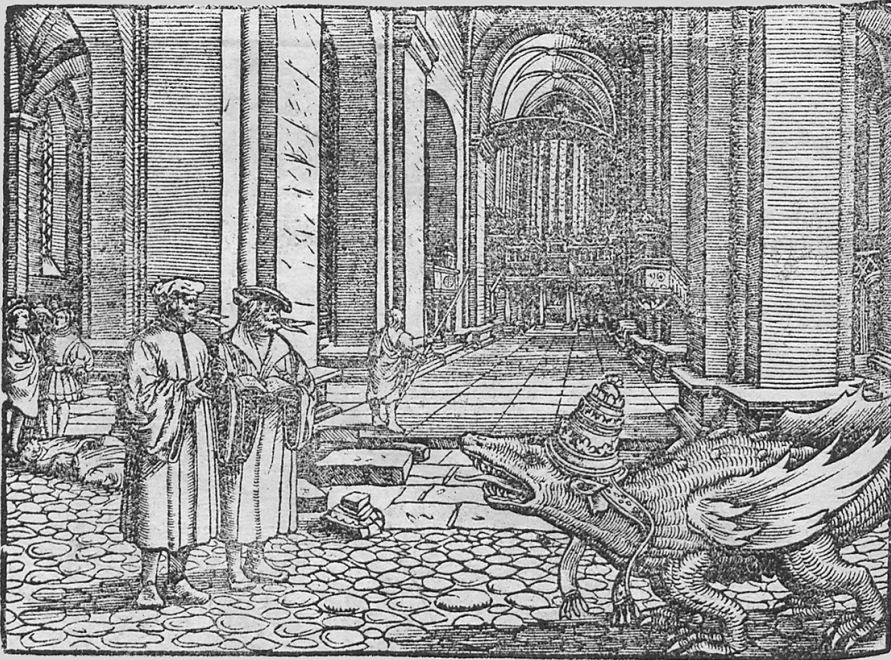

KÖNYV
KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁROS

(Ant. 3929) Illusztráció a Jelenések könyvéből

„LUTHER -NYOMTATVÁNYOK”

A lutheri reformáció emlékei
XVI-XVII. századból

Az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár kiállítása
megtekinthető munkanapokon
2017. szeptember 16 - 2018. február 28.

www.konyvtar.elte.hu

9-16 óra között.

Knapp Éva kurátor bemutatót tart a Luther-nyomtatványokról és az örökbe fogadott könyvekről

A könyvrestaurálás folyamata - Papírontás

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

26. évfolyam 10. szám

2017. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

Szeifer Csaba: Könyvtárpontok – közel az olvasóhoz és a művelődő közösségekhez ... 3

Műhelykérdések

Dancs Szabolcs: A hiteles digitális másolatról és a másolati példányok bibliográfiai kezeléséről – 1. rész: Hitelesség szabványos alapokon 7

Kondákor Ferenc – Szüts Etele – Takács Eszter – Tompa Éva:

A MaNDA adatbázisban található virtuális kiállítások bemutatása 16

Tóthné Hegyi Judit: Coaching könyvtári környezetben 20

Évfordulók

Filip Gabriella: Az „elfeledett költő” köszöntése. Tompa Mihály- emlékkiállítás a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtárban 27

Guth Holda: 500 éves a reformáció

Luther-nyomatványok az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltárban 32

Extra Hungariam

Jelena Jovin: Könyvtár, könyvtáros, konfliktus 33

Olasás

Szabó Ildikó: „Az olvasás mindenkié, a tiéd is!” Iskola-könyvtár-pedagógusképzés együttműködése az olvasás megszerettetésért és a szövegértés javításáért 40

Könyv

Patkósné Tóth Zsuzsanna: Librum evolvo: Eszme- és könyvtörténeti

tanulmányok a XVI-XX. századból 47

From the contents

- Csaba Szeifer:* Library Points – close to readers and literate communities (3)
Ferenc Kondákor – Etele Szűts – Eszter Takács – Éva Tompa: Virtual exhibitions
in the Hungarian National Digital Archive (16)
Jelena Jovin: Library, Librarian, Conflict (33)

Cikkeink szerzői

Dancs Szabolcs, az OSZK főtanácsosa; *Filip Gabriella*, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár főkönyvtárosa és rendezvényszervezője; *Guth Holda*, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár igazgatási ügyintézője *Jelena Jovin*, az újvidéki Szerb Matica Könyvtárának tájékoztató könyvtárosa, pszichológus; *Kondákor Ferenc*, a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. Digitálisarchívum-fejlesztési Osztályának archivátora és szerkesztője; *Patkósné Tóth Zsuzsanna*, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet könyvtárosa; *Szabó Ildikó*, a Neumann János Egyetem Pedagógusképző Karának főiskolai docense, a Magyar Olvasástársaság vezetőségi tagja; *Szeifer Csaba*, a Csorba Győző Könyvtár Kapcsolati csoportjának vezetője; *Szűts Etele*, a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. Digitálisarchívum-fejlesztési Osztályának vezetője; *Takács Eszter*, a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. Digitálisarchívum-fejlesztési Osztályának helpdesk munkatársa; *Tompa Éva*, a Forum Hungaricum Nonprofit Kft. Digitálisarchívum-fejlesztési Osztályának archivátora és szerkesztője; *Tóthné Hegyi Judit*, könyvtáros, coach

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné, Mezey László Miklós,
Németh Márton, Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Béres Judit

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói iv.

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap

Könyvtárpontok – közel az olvasóhoz és a művelődő közösségekhez

Hazánkban jelenleg Debrecenben és Pécsen működnek könyvtárpontok. Ezek a kicsi könyvtárak nagyon fontosak a településrészekben élő közösségeknek. Arról, hogy miért és miként működnek ezek, milyen indítatásból indultak el könyvtárpontok a két megyeszékhelyen, Kovács Béla Lóránttal, a debreceni Méliusz Jubász Péter Könyvtár intézményvezetőjével és Miszler Tamással, a pécsi Csorba Győző Könyvtár igazgatójával beszélgettünk.

Az első kezdeményezés Debrecenben valósult meg. Mi volt cél a könyvtárpont-hálózat létrehozásával?

Kovács Béla Lóránt (a továbbiakban KBL): A nagyvárosokkal kapcsolatban más az ellátási igény, mint a kisebb településeken, hiszen teljesen más a településszerkezet. Ezek sok városrészből tevődnek össze, amelyek különböző méretűek – így van ez Debrecenben is, ahol a településrészek eloszlása is jellegzetes. Van, amit még fiókkönyvtárral gazdaságosan el lehet látni, de némelyik városrész olyan kicsi, hogy ez már nem lehetséges. Különösen nagy problémát jelent ez a központi magtól távol eső településrészeknél. Néhány akár 10-15 km-re is lehet a központtól, ilyen például Nagymacs, Haláp, Bánk. Vannak olyanok is, amelyek ugyan a városban találhatóak, de elszigeteltek, és nem volt ellátás. Ezeknél felmerült a kérdés, hogy egyáltalán miként lehet esetükben biztosítani a közszolgáltatásokat, nem csupán a könyvtári szolgáltatást. Rájöttünk, hogy össze kell fogni a helyi, civil szervezetekkel, az egyházzal. Az így létesülő szolgáltatások nem voltak magányosak, mert könyvtári és közművelődési ellátást biztosítottak egyben, hiszen bizonyos helyeken a művelődési házakba vittük be a könyvtárpontokat. Több helyen egyházi háttérű a működtetés. Az egyházak ebből a szempontból ideális partnernek mondhatók. Úgy érezték, hogy évtizedek óta nem számítottak rájuk, pedig tudták, hogy hasznos közösségi tevékenységet tudnak folytatni a könyvtárak működtetésével. Van egy aktív közösségük, amelyre lehet építeni, és nyitottak a városrészek más tevékenysége felé is, körük szerveződik adott esetben a településrész kulturális élete is.

Könyvtárpont Nagymacson (Fotó: Méliusz Juhász Péter Könyvtár)

A szakmai irányítást felügyelő minisztérium, illetve a fenntartó önkormányzat miként áll a kezdeményezések mellé Debrecenben, illetve Pécsen?

KBL: A könyvtárpont-szolgáltatás a jelenlegi kultúrpolitika támogatását élvezi, hiszen a városi könyvtárellátás fontosságát felismerték és támogatják, tehát a kormányzat szintjéről egyértelmű a támogatás. Ez abból is látszik, hogy az első könyvtárpontok Debrecenben épp kormányzati mintaprojektként valósultak meg 2014-ben, a megvalósításra így forrást is kaptunk. Az önkormányzat részéről most is megkapjuk a forrásokat, hogy a le nem fedett városrészeket is „kipótoljuk”, hálózatunkat tovább bővítsük. Nagyjából 4-5 könyvtárpont hiányzik most a rendszerből Debrecenben. 2018-ban indulhat egy olyan projekt, amely lehetővé tenné a továbbiak megvalósítását. Az új szolgáltató helyek megvalósulásával 8-9 működő könyvtárpontunk lehet a jövőben. Ezek mindenképpen költséghatékonyak, de önkormányzati támogatás nélkül nehéz lenne működtetni.

Miszler Tamás (a továbbiakban MT): Pécsen az önkormányzat maximálisan az ügy mellé állt 2017 elején, biztosítva rá a forrásokat. A mi megyeszékhelyünk esete annyiban tér el Debrecenétől, hogy a jelenleg Pécsbányán és Pécs-Somogyban működő két könyvtárpont helyén volt egy-egy kis könyvtár, de elavult állománnyal, egy-egy, a városrészben működő civil szervezet felügyelete alatt. Ezen civil szervezetek nagyon értékes munkát folytatnak a két településrészen, tevékenységüket az önkormányzat is támogatja, de szakmai tudásuk és forrásuk nem volt arra, hogy a múltban valamilyen módon (különböző

könyvtári selejtezések és egyéni adományok következtében) bekerült könyvtári állományukat továbbfejlesszék és frissítsék. A pécsi könyvtárpontok kialakításához a debreceni példa adta a mintát akkor, amikor 2017 elején a Pécsbányai Kulturális Egyesület és a Vasasért Egyesület felkeresett minket, hogy segítsünk a meglévő állományukat selejtezni, illetve új életet adni a könyvtárnak. Mind Pécsbánya, mind pedig Pécs-Somogy földrajzilag jól elhatárolt településrészek – korábban különálló települések voltak – Pécssett. A harmadik könyvtárpontunkat pedig Vasason nyitottuk meg október elején, szintén a Vasasért Egyesülettel közösen. Mindhárom helyen az elmúlt évek eredményes pályázati tevékenysége és önkormányzati fejlesztések következtében korszerű infrastruktúra jött létre.

Hogyan látják, miként illeszthetők a könyvtárpontok a hazai könyvtári intézményrendszerbe?

KBL: A szakma ezek kapcsán megosztott, ahol ez megvalósítható, ott a saját szakemberek igyekeznek megoldani. Ahol sok tízezer ember ellátása nem megoldható csak fiók- és városi könyvtárakkal, ott a könyvtárpontok a fiókkönyvtárakat nem kiváltják, hanem kiegészítik. Ezeknél nagyon fontos, hogy a helyi közösség folyamatosan ott van. Velük együttműködünk, ami gyarapítja a kapcsolatrendszerünket, közös pontjaink vannak velük, jelen vagyunk.

MT: Magam részéről is a kiegészítő funkciót emelném ki, valamint azt, hogy csak olyan szervezetekkel lehet könyvtárpontot működtetni, ahol azok a helyi közösségbe jól beágyazottan működnek.

A Csorba Győző Könyvtár intézményi struktúrájában hol helyezkednek el ezek a szolgáltató helyek?

MT: Ha Pécsset tekintjük, a hálózatos gondolkodás nálunk fontos szempont volt. Vannak olyan szervezetek, egyházak, amelyek a helyi közösségbe értéket adnak – mi hozzáadunk ehhez, ők pedig továbbfejlesztik. Pécssett is vannak ellátatlan területek, lényegében a központi helyünktől, a Tudásközpont épületétől Keletre nem volt működő ellátás korábban. Az utóbbi években a már említett településrészekben (Pécsbánya, Vasas, Somogy) viszont – ahogy Debrecenben is – vannak jól működő civil szervezetek, hozzájuk kapcsolódtunk, kölcsönösen kerestük egymást. A könyvtárpontok Pécssett a városi hálózat részei, de természetesen szolgáltatásaikban nem nyújtanak annyit, mint egy fiókkönyvtár vagy éppen a Tudásközpont épületében működő központi egységünk. A fiókkönyvtári munka kiegészítői a könyvtárpontok.

Debrecenben már évek óta működnek könyvtárpontok, Pécssett viszont 2017-ben indultak el. Miként látják az eddig eltelt időszakot?

KBL: Ott működik a könyvtárpont, ahol valóban van társadalmi igény vagy küldetés. Ahol a működő közösség hívott bennünket, ott működik, ahol nem sikerült megtalálni az igazán jó partnert, ott nem tökéletes. Az aktív közösségek esetében sok városrészi program szerveződik rájuk vagy akár képzések, további együttműködések alakulnak. Sok

a rendezvény, van élet a hely körül, ami korábban hiányzott. Ez túlmutat azon, hogy egy könyvtárat hoztunk létre, hiszen megerősíti a közösséget, az egyházat, és megnyitja az emberek előtt. A kis közösségeknek biztosítjuk az önszerveződés jogát.

MT: A mi könyvtárpontjaink még fiatalok, de reményt adhat az, hogy a helyi közösség igen aktív ezeken a településrészekben, és a korábbi állományt is használták, igaz, nem nagy intenzitással. Bízunk benne, hogy a megújult állományunkat szívesen forgatják majd. Terveink szerint a helyi civil szervezetek munkatársainkkal közösen könyvtári programokat is szerveznek majd a közösségek számára.

A Csorba Győző Könyvtár Pécsbányai könyvtárpontja (Fotó: Orsós Anita)

Az interjút készítette: Szeifer Csaba

Dancs Szabolcs

A hiteles digitális másolatról és a másolati példányok bibliográfiai kezeléséről – 1. rész: Hitelesség szabványos alapokon

Jelen írás több, a 3K-ban nemrégiben napvilágot látott cikkekre is reflektál. Ezek közül kiemelném Maróthy Szilvia *Elektronikus forráskritika* című, kiváló tanulmányát¹, amely fontos, a kulturális örökség-megőrzés szempontjából esszenciálisnak nevezhető problémára hívja fel a figyelmet, amikor a digitális tartalmak hivatkozhatóságának, megbízhatóságának kérdését járja körül. A cikk gondolati értékéhez csak hozzáad, hogy szerzője nem könyvtáros, ellenben az elsődleges „könyvtárfogyasztók”, a filológusok táborához tartozik. Maróthy maga is említi a *Digital-Surrogate Seal of Approval (Digitális-hasonmás elismerő pecsét, DSSOA)* szabványt², amelynek célja, hogy megfogalmazza a hiteles digitális másolat elkészítésének követelményrendszerét. A hitelesség, illetve annak ellenőrzése tehát kulcskérdés, nem csupán a filológiai pontosságú hivatkozhatóság, hanem – ahogy látni fogjuk – a bibliográfiai megközelítés nézőpontjából is. (Jelentős és időszerű ugyancsak, de e cikk tárgyát nem képezi az elektronikusan született dokumentumok kezelésének problematikája.)³

Miért is digitalizálunk?

Egy nemzeti gyűjtemény, amelynek feladatkörét ha nem is kőbe, de jogszabályokba vészték, és amely sok esetben a kulturális örökség unikális dokumentumait őrzi, egy digitalizálási projekt első lépéseként létre kell hozza saját digitalizálási szabályzatát, amelynek megfogalmazásakor első körben tisztázandó, hogy mik a digitalizálás céljai, úgymint példának okáért a szöveges információtartalom közvetítése (vö. korszerű könyvtári információszolgáltatói funkció), avagy valami ezen túlmutató szolgáltatás nyújtása. Egy nemzeti

könyvtár esetén elvárható egy, a modern könyvtári szolgáltatás-felfogással (is) megférő, ugyanakkor nemzeti könyvtári specifikus célmeghatározás. Ilyen lehetne például az alábbi:

Az OSZK – a korszerű könyvtári feladatfelfogással összhangban – információszolgáltató intézmény, nemzeti könyvtári és szakkönyvtári feladatköréből ered ugyanakkor az információszolgáltatás rávonatkozó speciális értelmezése, valamint az abból fakadó célkitűzések. Az OSZK a magyar írott kulturális örökség megőrzéséért felelős intézmény, egyben a magyar nyelv- és irodalomtudomány, illetve történettudomány szakkönyvtára. Nemzeti könyvtári és szakkönyvtári funkcióiból eredeztethetően a gyűjteménye digitalizálásával elérendő elsődleges célja:

- hiteles forrásanyag nyújtása a tudományos igényű kutatás számára, amely esetben
  - = a hitelesség az eredeti (analog) objektumokat a lehetséges legnagyobb mértékben tükröző, azokat a bennük rejlő információtartalmak közvetítése szempontjából a mindenkor felhasználó számára helyettesíteni képes digitális korpusz létrehozását jelenti, ahol
    - az információtartalom magában foglalja a teljes tipográfiai (vagy egyéb technológiával történő) kivitelezést, úgymint szöveg, illusztrációk, az egyes elemek külalakja és elrendezése, stb.

Másodlagos célok:

- a hiteles digitális korpuszra épülő egyéb szolgáltatások kialakítása, pl. példányok (és gyűjtemények) virtuális rekonstrukciója, az általános társadalmi információigény kielégítését célzó szolgáltatások, stb.

A célkitűzésben tehát érdemes hangsúlyt adni a hitelességnek, ami a modern könyvtári szolgáltatás kulcsfogalma. Kérdés, hogy ez a hitelesség miféle műszaki vagy egyéb eszközökkel garantálható. Ezen a ponton érdemes körüljárni a könyvtári digitalizálás szabályozásának jelenlegi jó gyakorlatait.

A kulturális örökség digitalizálásának szabályozása – a FADGI irányelvei

A Federal Agencies Digital Guidelines Initiative (FADGI) tagjai főként Egyesült Államokbeli könyvtárak (köztük a Kongresszusi Könyvtár), de megtalálható a tagok között az Igazságügyi Minisztérium és a NASA is, a kulturális örökség kategóriájába tartozó objektumok digitalizálására vonatkozó irányelveiket⁴ ugyanakkor szerte a világon alkalmazzák. Érdemes ezeket kiindulási pontként venni saját szabályzatunk megfogalmazásakor. Az irányelveket megfogalmazó dokumentum a következő témákra tér ki:

- Digitális állókép készítése: raszterkép létrehozása, képparaméterezés, digitalizálási környezet, színkezelés stb.;
- Színkódolás pontossága: szintér, színhőmérséklet (a kép készítése és megtekintése szempontjából), lineáris vs. tömbös elrendezés minősége, a különböző interpolációs algoritmusok minősége;
- Digitáliskép-teljesítmény: működési kritériumok és mértékek meghatározása a kutatási vagy minőségellenőrzési célú digitális képek jellemzőinek értékelésére, valamint a felbontásra, zajra, színkódolásra, hibás színregisztrációra stb., illetve a rendszer teljesítményének mérésére;
- Munkafolyamat-példák: képfeldolgozásra, élesítésre stb. vonatkozó irányelvek;

- Minimum-metaadat: a mesterfájlok rendezése, megtalálásához és felhasználásához szükséges minimális metaadat-készlet meghatározása;
- Fájlfarmátumok: javasolt formátumok, a mesterfájlok és származtatott fájlok kódolása;
- Fájlelnevezés;
- Alapvető tárolási javaslatok;
- Minőség-ellenőrzés: a képek és metaadatok minőségének biztosítása és minőségi kontrollja, a képek megvizsgálása, elfogadása vagy elvetése, metrológia: eszközök biztosítása a minőség és teljesítmény pontosságának méréséhez, stb.;
- Optikai karakterfelismerés.

A dokumentum többek között hangsúlyozza, hogy a kulturális örökség digitalizálásával foglalkozó személyzetnek az *alapvető fotográfiai szakismereteken* kívül speciális készségekkel és kellő tapasztalattal szükséges rendelkeznie, ezek hiányában az irányelvek nem implementálhatók.

A szervezet az előállítandó minőség függvényében négy digitalizálási szintet határoz meg. Az első két szint az „informális” célú digitalizálásra vonatkozik, a „négy csillagos” pedig a lehető legkorszerűbb, szinte bármilyen célnak megfelelő digitalizálásra. A *jövőbeli újradigitalizálások elkerüléséhez* a legalább harmadik szintű („három csillagos”) digitalizálás ajánlott, amely megfelelő, magas szintű digitalizálási berendezéseket követel, és megfelel az irányelvekben megfogalmazott minimum minőségi elveknek. Fontos: megfelelő berendezés hiányában vagy meg kell újítani a gépparkot, vagy külső szállítónak szükséges kiadni a munkát.

A hitelesség mérése és értékelése

A FADGI digitalizálási programja három elemből épül fel:

1. műszaki irányelvek és paraméterek;
2. jó gyakorlatok;
3. Digitális Képek Megfelelőségi Értékelése (Digital Imaging Conformance Evaluation (DICE)).

A három elem együttes implementálása felel meg a FADGI-kompatibilis digitalizálási környezet kialakításának. A szervezet egy külön célszoftvert is kínál a megfelelőség hitelesítésére, illetve a monitorozásra. Ez a tesztelő program az alábbi paraméterek alapján értékeli:

- **Mintavételi gyakoriság:** a felbontás mérésére, ppi-ben vagy képpont (pixel) per mm-ben. A paraméter az eredeti dokumentum méretéről is nyújt információt. A felbontás mérését az ISO 12233:2014 szabvány definiálja.⁵
- **Tónus-reszponzivitás (OECF):** Optoelektronikai Konverziós Függvény (Opto-Electronic Conversion Function, OECF) – annak mérésére szolgál, hogy a digitális képkezelő rendszer milyen pontosan konvertálja a fényszinteket digitális képpontokká. A mérést az ISO 14524:2009 szabvány definiálja.
- **Fehéregyensúly hiba:** a digitális fájl színsemlegességének mérésére. A dokumentum kitér a színcsatornák fájlformátumokra jellemző, speciális értékeire.

- **Megvilágítás egyenetlensége:** mind a megvilágítás, mind a lencsék teljesítménye befolyásolja. Az árnyalás mérését az ISO 17957:2015 definiálja.
- **Színpontosság:** a színértékelésre nem létezik tökéletes eljárás, a FADGI rendszerben színdifferencia-számítással (ΔE_{2000}) mérik a színpontosságot.
- **Színcsatorna hibás színregisztrációja:** a lencsék némileg tökéletlenül fókuszálják a piros, zöld és kék fényt. Ez a paraméter a lencsék teljesítményére vonatkozik.
- **Modulációs átviteli függvény / térbeli frekvencia válasz (Modulation Transfer Function / Spatial Frequency Response, MTF/SFR):** a modulációs átviteli függvény az eredeti kép és a digitális kép közötti kontraszt mérésére szolgál. Az MTF-et az output kép és az ideális kép közötti modulációs arányként definiálják. A térbeli frekvencia válasz a rendszer kontraszttartó képességét méri az egyre kisebb képrészletek vonatkozásában. E két függvény segítségével a felbontás pontos meghatározására van lehetőség a mintaviteli gyakorisággal összefüggésben. A következő szabványok határozzák meg az MTF/SFR mérését: ISO 12233:2000, ISO 16067-1:2003, ISO 16067-2:2004.
- **Reprodukciós szint pontossága:** az eredeti objektum mérete és a digitális képen található objektum mérete közötti kapcsolatot méri. Az eredeti digitális kép viszonylatában ppi-ben vagy képpont per mm-ben (ppmm) értelmezendő paraméter. Példa: ha egy vonalzóról készítünk egy 400 ppi-s képet, akkor a megfelelő méret visszaadásához 400 ppi-ben szükséges kinyomtatnunk vagy megjelenítenünk. A kulturális örökség digitalizálása esetén kiemelten fontos, hogy megtartsuk az eredeti mérettel való kapcsolatot.
A mikrofilmezett dokumentumok eredeti mérete csak akkor állapítható meg, ha a készítésükkor rögzítették a kicsinyítési arányt. Ha nem akarjuk, hogy elveszen az eredeti mérethez vonatkozó információ, fel kell tüntetni a digitalizálás során a metaadatok között. Mindazonáltal a mikrofilm digitalizálásakor a kicsinyítési arányt nem veszik figyelembe.
- **Élesítés:** az élesítés általában a digitáliskép-kezelő rendszerek része, gyakran olyan formában, hogy a felhasználónak nincs ellenőrzése a folyamat fölött. A három fő élesítési folyamat közül az első a digitalizáláshoz magához kapcsolódik (a fényképezőgép beállításai révén), a második az utófeldolgozáshoz, míg a harmadik a kimenethez (nyomtatás vagy megjelenítés esetén).
- **Zaj:** a digitális képek olyan elemeket is tartalmaznak, amelyek nem részei az eredeti képnek, ahogy ez egyébként a hagyományos fotográfiák esetében is jellemző az eredeti objektum viszonylatában. A DICE a látható zajokat méri, és egy mérési értékkel látja el.
- **Ferdeség:** paraméter a fájlban található kép egyenességének mérésére. Szükség van rá azért is, mert minden 90 fokostól eltérő elfordítás hatással van a felbontásra, a fájl integritására.
- **Képző-zaj:** a paraméter számba veszi a képhez nem tartozó fizikai elemeket (por, karcok, karcok stb.) a digitalizálási rendszerben.

- **Geometriai torzítás:** a geometriai torzítás kezelése kritikus eleme a hiteles másolatkészítésnek, a fényképezőgépek lencsési jellemzően jelentős torzítású képeket készítenek még egyébként ideális körülmények között is. A kulturális örökségek fényképezése jó minőségű, a közeli fókuszálást lehetővé tevő optikai eszközöket kíván. A digitális másolatkészítésre tervezett minőségi lencsék nagyon jól kezelik a geometriai torzítást, az így készült mesterfájlok utólagos szoftveres korrekciója elkerülendő. A digitális fényképezőgépek geometriai torzításának mérését az ISO 17850:2015 definiálja.

Formátumok?

Ami az állományok formátumát illeti, miután nincsen egyetlen, minden alkalmazás szempontjából kielégítő mesterfájl-formátum, a FADGI táblázatos formában közli az egyes projektekhez javasolt formátumokat, amelyek közül a hosszú távú megőrzési stratégiával összhangban szükséges választani. Az eredeti objektum természetének és a projekt céljának megfelelően egy vagy több formátumú mesterfájl készülhet.

A FADGI által meghatározott két mesterfájl-típus a *megőrzési mesterfájl* és az *előállítási mesterfájl*. Előbbi a digitalizáló szervezet által előállítható legjobb másolat, ahol a „legjobb” az adott projektcélnak való megfelelést jelenti, valamint a képességet, hogy további mesterfájlok és származtatott fájlok készüljenek belőle. A mesterfájlt széles színskála és – a vizuális sík megjelenítést lehetővé tevő – megfelelő lineáris felbontás jellemzi. A megőrzési mesterfájlok formátumának meg kell felelnie a hosszú távú megőrzés állította kívánalmaknak. Ha a formátum hosszú távon fenntarthatónak minősül, a fájlokat megőrzési mesterfájlként eltesszük, ha nem, akkor adott esetben konvertáljuk, és az új változatot archiváljuk megőrzési mesterfájlként. Ha a konverzió az adatvesztés veszélyével fenyeget, a fájlokat az eredeti formátumban is eltesszük.

Ami az előállítási fájlokat illeti, ezek egy vagy több megőrzési mesterfájl tartalmának a feldolgozásával jönnek létre. Ilyen feldolgozási eljárás lehet pl. több térképszelet digitális egybeöltése, avagy az eredeti fájl esztétikai vagy egyéb célú korrekciója. Utóbbi esetben a javított változat az előállítási mesterfájl. A megőrzést célzó intézmények ugyanakkor inkább technikai módosításokat hajtanak végre, mint esztétikai jellegűeket, ilyenre példa, ha a megőrzési mesterfájl esetében a fényintenzitás lineáris reprezentációját alkalmazzuk, míg az előállítási mesterfájlon gammakorrekciót.

A mesterfájlok permanens értéket képviselnek, így a megfelelő rendszerkörnyezetet kell biztosítani a számukra, példának okáért olyat, ahol az olvasás/írás lehetősége minimalizált, és ezen kívül is zajlik egyéb megőrzési célú adatkezelés.⁶ Velük ellentétben a *szolgáltatási fájlok* másodlagos példányok, általában nem permanens részei a gyűjteménynek. Ezeknek a származtatott fájloknak a forrásai a megőrzési vagy előállítási mesterfájlok. Tipikus felhasználásuk: végfelhasználói szolgáltatás nyújtása, jó minőségű másolat készítése, szöveges reprezentáció készítése optikai karakterfelismertetéssel. A származtatott fájlok sok esetben veszteséges tömörítések, illetve viszonylag rövid idő alatt elavulnak.

A FADGI irányelvei értelmében tömörítés mind a mesterfájlok, mind a származtatott fájlok esetén alkalmazható. Veszteségmentes tömörítést (LZW, JPEG 2000) bármilyen felhasználás esetére alkalmazhatunk. A tömörítés során figyelembe kell vennünk a hosszú távú fenntarthatóságot, valamint kerülni szükséges a levédett technológiák, illetve fizetős programok alkalmazását.

Fizikai környezet

A vizuális percepció kontrollálhatósága és a konzisztencia a digitalizálási munkakörnyezet standardizálásának igényli, tekintetbe véve, hogy a digitalizálás során mennyi minden múlik az emberi megítélésen. Az alábbiak a megfelelő fizikai környezet kialakításának legalapvetőbb szempontjaira vonatkozó javaslatok.

Ami a munkaterület kialakítását illeti, elvárás, hogy a munkakörnyezet falfelülete semleges, matt szürke, maximum 60 százalékos tükröződésű legyen. A monitorokat a visszavükrözést és közvetlen megvilágítást elkerülve kell elhelyezni.

Az ISO 12646 szabvány értelmében a terem megvilágítása – a képernyő és a megfigyelő között mérve – kevesebb mint 32 lux, a fényforrás színhőmérséklete pedig körülbelül 5000 K (kelvin) 90 feletti színvisszaadási (CRI) értékkel. A terem-megvilágításnak konzisztensnek kell lennie, az ablakból jövő fény például jelentősen befolyásolhatja a képernyőn megjelenített kép percepcióját. A digitalizáló állomásoknak egymástól el kell különülnie, lehetőség szerint külön helyiségekben, hogy ne ériék őket a másik állomástól származó fényhatások. A munkakörnyezet hőmérsékletének és páratartalmának meg kell egyeznie annak a helyiségnek a hőmérsékletével és páratartalmával, ahol az eredeti objektumot normális esetben tárolják. Kifejezetten ajánlott megfelelő adatregisztráló berendezések alkalmazása mind a digitalizáló, mind a tároló helyiségben.

Körültekintően kell eljárunk a monitorok beszerzésekor, tudatosítva, hogy a piacon kapható legtöbb monitor nem tudja megjeleníteni az Adobe 1998, ProPhoto és az ECIRGBv2 színteret, ezek nélkül pedig egy képet nem lehet pontosan megjeleníteni. Figyelemmel kell lenni továbbá arra, hogy a grafikus kártya alkalmas legyen 24 bites színmélység megjelenítésére és 2,2 mértékű gamma-korrekció beállítására. Az asztali szín beállítása: L*50, a*0, b*0. A színhőmérséklet és megvilágítási szint tekintetében az ISO 12646 és az ISO 3664 az irányadóak. A sorolt elvárásoknak való megfelelés érdekében javasolt olyan professzionális LCD monitor beszerzése, amelyet kifejezetten fényképészeti célokra, illetve grafikai és multimédiás alkalmazások számára terveztek.

Az irányelvek egyéb fontos tényezőkre is kitérnek a megfelelő munkakörnyezet kialakításához, ilyenek például:

- a munkaterület tisztán tartása,
- a vibráció megelőzése,
- külső fényhatások kiszűrése,
- világítás: 90 feletti színvisszaadási (CRI) érték igénye; a fényforrás szórásának problémája stb.

Ajánlások objektumtípusonként

A dokumentum objektumtípusonként fogalmaz meg ajánlásokat, táblázatosan, paraméterek formájában; a következő objektumtípusokra:

- Kötetett dokumentumok/kötetek: ritka és speciális dokumentumok
- Kötetett dokumentumok/kötetek: általános gyűjtemények
- Nem kötött dokumentumok: kéziratok és egyéb ritka és speciális dokumentumok
- Egyéb nem kötött dokumentumok
- Nagyméretű dokumentumok: térképek, plakátok és egyéb dokumentumok

- Napilapok
- Fotográfák, grafikus nyomtatványok (pl. könyvnyomtatványok)
- Diapozitívok (mérettől függően)
- Fényképészeti negatívok (mérettől függően)
- Festmények és egyéb kétdimenziós művészet
- Röntgenfilmek (radiográfák)
- Mikrofilmen tárolt nyomtatott anyag, kézirat vagy egyéb dokumentum

A FADGI „négy csillagos” rendszerében megfogalmazott ajánlások az elfogadható hibaértékek meghatározására szolgálnak a célértékek (azaz a pontosság) viszonylatában, vagyis az elvárt pontosságot fogalmazzák meg az ideális értelemben vett pontossággal szemben.

Digitalizálási munkafolyamat

A FADGI arra hívja fel a figyelmet, hogy az egyes digitalizálási projektek céljának és terjedelmének meghatározása, a szervezeti erőforrások felmérése és az esetleges kiszervezésről való döntés után válik esedékessé a munkafolyamatterv megfogalmazása.

A tervezet során figyelembe veendő munkafolyamat-lépések:

- a digitalizálandó anyag kiválasztása
- állapotvizsgálat (állományvédelmi ellenőrzés)
- katalogizálás
- metaadatok létrehozása
- ütemezés
- digitalizálásra való előkészítés
- digitalizálás
- utófeldolgozás
- minőségellenőrzés
- archiválás
- közzététel

Nagyobb digitalizálási projekt esetén javasolt a következő eljárásmenet:

A digitalizálandó anyag kiválasztása: a munkafolyamattervek bár egyediek, ugyanazt a logikát követik. Az első lépés a digitalizálandó objektumtípusok kiválasztását, illetve a sorrend meghatározását foglalja magában, a hatékonyság szempontjának szem előtt tartásával.

Állapotvizsgálat (állományvédelmi ellenőrzés): minden digitalizálásra kerülő objektumnak át kell esnie az állományvédelmi ellenőrzésen.

Metaadatok: a metaadatokat a digitalizálást megelőzően kell létrehozni. (A technikai metaadatok a digitalizálás során generálódnak.)

Ütemezés: a kiválasztást, állapotvizsgálatot és a metaadatok létrehozását úgy kell megtervezni, hogy hatékonyan illeszkedjenek a későbbi feldolgozási folyamatokhoz. Számolni kell a folyamatban egy pufferrel, hogy az ütemezés flexibilis legyen. Az ütemezés kulcskérdés a projekt hatékonysága szempontjából.

Digitalizálásra való előkészítés: a fájlnevezésekre, feldolgozási sorrendre, specifikációkra vonatkozó információknak a megfelelő, szervezett módon kell rendelkezésre állniuk már azelőtt, hogy az objektumokat a munkahelyiségben előkészítettük a digitalizálásra. Az esetleges restaurálásnak, javításnak is előzetesen le kell zajlania.

Digitalizálás: a tényleges digitalizálási folyamat jelentősen függ az objektumtípustól és az erőforrás-ráfordítástól.

Utófeldolgozás: nagyban függ a projektcéltől, de általánosságban a képfájlokra egy standard specifikációhoz és a projektkövetelményekhez való hozzáigazítását foglalja magában. Kiterjedhet továbbá származtatott fájlok generálására vagy fájlstruktúrák és metaadatok létrehozására is.

Minőség-ellenőrzés: magában foglalhatja a technikai előírásoknak való megfelelés automatizált vizsgálatát, amelyet egy fizikai ellenőrzés követ, amelynek során a vizsgálatot végző egy reprezentatív minta alapján ellenőrzi a projektspecifikációnak való megfelelést. A minta nagyságát a projekt tervezési szakaszában szükséges definiálni. A fájlok verifikálására olyan automatizált eszközöket lehet használni, mint például a JHOVE⁷. Megjegyzendő, hogy itt alapvetően a technikai megfelelés ellenőrzéséről van szó, ami a tartalmat illeti, a fentebb is említett digitális-hasonmás elismerő pecsét (DSSOA) alkalmazása oldalkénti ellenőrzést ír elő, elveti a mintavételen alapuló ellenőrzést.

Megőrzés: a minőségellenőrzést követi a megőrzés. A fájlintegritás tesztelésére ebben a fázisban kerülhet sor.

Közzététel: a mesterfájlok csak nem szokványos esetekben alkalmasak a szolgáltatásra. A közzététel céljából arra alkalmas formátumú származtatott fájlokat hozunk létre. Ez történhet az utófeldolgozás részeként vagy dinamikus módon. Külön figyelmet kell fordítani arra, hogy a színtranszformáció az adott alkalmazásnak megfelelően történjen. A dokumentum példákkal illusztrálja az egyes lehetséges munkafolyamatokat.

Összefoglalás

A hitelesség igénye felfogható mint a kulturális örökség digitalizálásának alapkövetelménye. Mint láttuk, a kérdés pusztán műszaki alapon megragadható és megfelelő eszköztámogatással kezelhető. Állományvédelmi szempontból (is) kulcskérdés, hogy elébe tudjunk menni a gyűjteményünket főlegesen roncsoló, az egyre nagyobb pontosságot (minőséget, felbontást stb.) célzó ismételt digitalizálásoknak. A hitelesség, ahogy a cikk folytatásában látni fogjuk, szorosan összefügg a másolati példányok metaadatolásának kérdésével: a digitális másolat entitásleírása és az eredeti – FRBR-i értelemben vett – megjelenési forma között akkor létesíthető a könyvtári katalógusban kapcsolat, ha a kettő viszonya jól definiált, így például megfelelő biztonsággal elmondható, hogy 'A' entitás 'B' entitás (példány vagy megjelenési forma) reprodukciója – mind a tartalom, mind annak elrendezése, a (tipográfiai) összhatás tekintetében. Ennek bővebb kifejtése azonban már a második rész témája.

Zárásképpen még egy – a hitelesség kérdéséhez tartozó – gondolat: országos felelősségű, nemzeti elhivatottságú közgyűjteményként nyilvánvalóan nem gondolkodhatunk nagyüzemi, kizárólagosan piaci szemléletű, a minőség és megőrzés szempontjait

hanyagoló, esetlegesen állományromboló projektekben, ezek helyett új mércék mentén, kipróbált, szabványos utakon kell nekifognunk a kulturális örökség fennmaradását célzó digitalizálásnak.

Jegyzetek

1. Maróthy Sz.: Elektronikus forráskritika. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 26(6). 2017. pp. 15-20.
2. Drótos L.: Digitális-hasonmás elismerő pecsét: egy felhasználó-orientált szabvány. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 61(2). 2014. pp. 76-78. – <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/343/325>
3. E témáról, pontosabban a digitálisan létrejött kéziratokról Moldován István írt a 3K hasábjain a Petőfi Irodalmi Múzeumnak e kérdéskörrel foglalkozó kétnapos rendezvénye kapcsán: Moldován I.: Digitálisan létrejött 'kéziratok' kezelése. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 26(5). 2017. pp. 28-34.
4. Federal Agencies Digital Guidelines Initiative (FADGI), Still Image Working Group: Technical Guidelines for the Still Image Digitization of Cultural Heritage Materials. Approved by Working Group, September 2016 – http://www.digitizationguidelines.gov/guidelines/FADGI%20Federal%20%20Agencies%20Digital%20Guidelines%20Initiative-2016%20Final_rev1.pdf (Letöltés: 2017. július 20.)
5. A FADGI irányelveiben hivatkozott szabványokat ld. a cikk végén!
6. Továbbiinformációkamesterfajloklehetségesformátumairól:http://www.digitizationguidelines.gov/guidelines/raster_stillImage_compare.html
7. <http://jhove.openpreservation.org/>

A FADGI irányelveiben hivatkozott szabványok:

ISO 12233:2014 Photography. Electronic still picture imaging. Resolution and spatial frequency responses (<https://www.iso.org/standard/59419.html>)

ISO 12646:2015 Graphic technology. Displays for colour proofing. Characteristics (<https://www.iso.org/standard/57311.html>)

ISO 14524:2009 Photography. Electronic still-picture cameras. Methods for measuring opto-electronic conversion functions (OECFs) (<https://www.iso.org/standard/43527.html>)

ISO 16067-1:2003 Photography. Spatial resolution measurements of electronic scanners for photographic images. Part 1: Scanners for reflective media (<https://www.iso.org/standard/29702.html>)

ISO 16067-2:2004 Photography. Electronic scanners for photographic images. Spatial resolution measurements. Part 2: Film scanners (<https://www.iso.org/standard/35201.html>)

ISO 17850:2015 Photography. Digital cameras. Geometric distortion (GD) measurements (<https://www.iso.org/standard/60819.html>)

ISO 17957:2015 Photography. Digital cameras. Shading measurements (<https://www.iso.org/standard/31974.html>)

ISO 3664:2009 Graphic technology and photography. Viewing conditions (<https://www.iso.org/standard/43234.html>)

A MaNDA adatbázisban található virtuális kiállítások bemutatása

A Forum Hungaricum Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság (továbbiakban: Forum Hungaricum) 2017. január 1-től a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet hivatalos jogutódja, így továbbviszi annak a közfoglalkoztatói státuszához kapcsolódó valamennyi jogát és kötelezettségét – beleértve a közfoglalkoztatási jogviszonyokból eredő jogokat és kötelezettségeket is, a közfoglalkoztatottak közfoglalkoztatási jogviszonyának folyamatossága mellett. A Forum Hungaricum az országszerte zajló kulturális digitalizálási program koordinátora, és az ennek eredményeképpen folyamatosan bővülő adatbázis moderátora. 2017. január 1-től a Forum Hungaricum aggregációs adatbázisa viseli a Magyar Nemzeti Digitális Archívum (MaNDA) nevet.

A MaNDA adatbázis (<http://mandadb.hu>) portál felülete 2016 nyarán nagy változáson ment keresztül. A rendszer kialakításakor szorosan együttműködtünk partnerintézményeinkkel, az ő tapasztalataik és véleményeik is beépítésre kerültek a fejlesztésbe. Ennek eredményeként a digitalizált kulturális tartalmak keresése és böngészése mellett a MaNDA adatbázis tételeiből összeállított, hetente bővülő tematikus virtuális kiállításokat is megtekinthetnek az érdeklődők. A virtuális kiállítások a főoldalon, a diavetítés (*carousel*) kijánlott cikkeiből közvetlenül, vagy a *virtuális kiállításaink* menüpont alatti listából érhetőek el. Célunk a kiállításokkal az, hogy az adatbázisba feltöltött kulturális tartalmakat olyan új kontextusba helyezve mutassuk be, ahogy azok térbeli, jogi vagy formai tulajdonságaik miatt sosem kerülnének egy kiállítótérbe. Az indulás óta hatvanhét¹ virtuális kiállítás jelent meg magyar és angol nyelven az adatbázis felületén.

A virtuális kiállításokat a Digitálisarchívum-fejlesztési Osztály munkatársai készítik, a témákat jellemzően egy hónappal előre határozzuk meg, annak megfelelően, hogy milyen témának van éppen aktualitása, vagy milyen konkrét gyűjteményt szeretnénk bemutatni. Elsőként a képanyagot válogatjuk ki, amelyből a kiállítás képgalériája készül. A választott dokumentumok általában a témához kapcsolódó fotók, képeslapok, aprónyomatványok, 3D modellek, időszaki kiadványok címlapja vagy könyvek címoldala. A választásnál fon-

tos szempont, hogy a dokumentum publikus, a felhasználó számára elérhető legyen – a zárt hozzáférésű tartalmak nem jeleníthetők meg a kapcsolódó képgyűjteményben. Ezután a dokumentumok átmennek egy javítási, szerkesztési eljáráson, amely során a képfájlokként elmentett anyag rész kisebb hibáit korrigáljuk, majd egységes méretűre módosítjuk. A képgaléria a kiállítás lead képére vagy a szöveget kíséző illusztrációkra kattintva nyitható meg és lapozható végig; a böngészésben a címet, a jogtulajdonost és a licenctartalmazó képaláírást segíti az érdeklődőt. A feltüntetett licenc információt ad a felhasználónak az adott dokumentum további felhasználásáról vagy annak tiltásáról. A licencképváltások feloldásai hivatkozásként egyaránt megtalálhatóak a dokumentumok adatlapján és tájékoztató anyagunkban.²

A virtuális kiállítások tartalmazzak egy *kapcsolódó elemek* funkciót is, amelyben a témához illeszkedő MaNDA adatbázis tételek kerülnek felsorolásra – általában átfedésben a képgaléria anyagával, de azzal a különbséggel, hogy ezzel a funkcióval közvetlenül megnyitható a rekordok adatlapja. A *kapcsolódó írások* menüpontban a tematikailag összefüggő kiállítások kerülnek felsorolásra, emellett a szövegben is számos alkalommal hivatkozunk egy-egy virtuális tárlatra vagy MaNDA adatbázis tételre.

A kiállításaink két részre bonthatók: van, amelyek egy adott téma szerint különböző partnerintézmények különböző gyűjteményeiből válogat, és van, amely egy adott intézmény meghatározott gyűjteményét mutatja be. Az utóbbira jó példa a pécsi székhelyű Baranya megyei ellátási területtel rendelkező Csorba Győző Könyvtár által feltöltött Kistelegdi Gyűjtemény.³ Kistelegdi István Ybl-díjas építészmérnök, a Pécsi Tudományegyetem emeritus professzora a pécsi könyvtárnak adományozta munkássága folyamán keletkezett fotógyűjteményét. Az adományozó a több mint 5.000 fényképet 1968 és 1988 között előbb a BARANYATERV, majd a PÉCSITERV tervezőjeként készítette. A gyűjtemény részben lefedi Pécs és Baranya megye, valamint Somogy és Tolna megye állami építkezéseit az 1970-es évektől a rendszerváltásig. A virtuális kiállításban áttekinttük a professzor úr életrajzát és munkásságát, bemutattuk a PÉCSITERVET és a Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteményét. A kiállítás a könyvtár Helyismereti Osztályának helytörténeti kollégáival szoros együttműködésével készült.⁴

A gyermekjátékok története tematikájú kiállításunkat⁵ tizenöt partnerintézmény publikált fotóanyagából állítottuk össze. A MaNDA adatbázis egyik nagy gyűjteményrésze a régi portréképekből, illetve életképekből álló fotó- és képeslaparchívum. Ezek között számos gyermekfotó szerepel – jellemzően a gyermekeket valamilyen játékkal ábrázolva. Az életképek közül is számos esetben olyan fontos életeseményeket örökítettek meg a készítőik, mint például a biciklivel megtett első métereket, vagy az újonnan vásárolt szép ruha első felpróbálását. Mindezek adták az ötletet, hogy röviden vázoljuk a gyermekjátékok történetét, és bemutassuk a kapcsolódó régi fényképeket és tárgyfotókat, amelyek között igazi különlegességek és kultikus játékszerek is szerepelnek. Hasonló előzmények alapján készült a bajusz-⁶ és szakállviseletről⁷, illetve a női frizuradivatról⁸ szóló kiállításunk is.

Olvasva a különböző tematikus blogokat, hírportálokon megjelenő cikkeket, vagy látva az újabbnál újabb városismereti séták népszerűségét, felmerült az a gondolat, hogy miért ne lehetne nekünk is urbanisztikával, épület- vagy várostörténettel foglalkozó tartalmunk. Hiszen adatbázisunkban rengeteg olyan fénykép, metszet és képeslap található, melyeken olyan épületeket találhatunk, amelyek már nem úgy, vagy egyáltalán nem is láthatók, történetük pedig sokszor kevésbé ismert. Miért bontották le az egykori pesti

városházát⁹? Hova lett a győri tűztorony¹⁰? Pontosan hol játszották a Bánk bánt 1848. március 15. estjén¹¹? A képanyag mellé fűzött történeti adalékok így különösen izgalmas virtuális túsókat tudnak eredményezni.

A sokat emlegetett portré- és életképek, épületfotók mellett adatbázisunkban jelentős mennyiségű aprónyomtatvány is található, melyek egyszerűbb digitalizálhatóságuk és nagy mennyiségük miatt talán kevesebb figyelmet kapnak, pedig igazi kincsek lapulhatnak közöttük. Az ásványvíz- és üdítő-történelmet bemutató kiállításunkban¹² például számológépeket, a repüléstörténeti válogatásunkban¹³ egy felszállójegyet használtunk fel, amely az ezredévi kiállítás idején Magyarországon is bemutatott hőlégballonra, a Ballon Captif-ra¹⁴ szólt. A felszállójegy önmagáért beszél, míg a számológépek a századforduló reklámújságjaiként vonultak be a történelembe. Mindezek mellett ott vannak a képeslapok¹⁵, amelyek kiapadhatatlan forrásai kiállításainknak; nemcsak a postatiszta üdvözlőlapokon szereplő idilli balatoni nyári képek, vagy a minden évszakban fotózott helyi nevezetességek apropóján, hanem a hátoldalon található üzenetek miatt is, így élnek tovább érdekes kortörténeti lenyomatokként.

A közgyűteményi és a közművelődési intézmények országsszerte jelentősen különböző felkészültségi állapotban vannak a digitalizált dokumentumaik tartalomszolgáltatása terén, gyakran saját digitális tartalmaik archiválása és hosszú távú megőrzése is különböző akadályokba ütközik. Ezért a Forum Hungaricum – a MaNDA adatbázissal – aggregátori és módszertani segítségnyújtó szerepben működik együtt ezen intézményekkel. Az Országos Kulturális Digitalizációs Program sorozat keretében létrejött az a szükséges informatikai infrastruktúra, valamint az a tartalomfeltöltési rendszer, amely lehetővé tette a közgyűteményi és közművelődési intézmények számára, hogy ezen a szolgáltatáson keresztül tartalmaik eljussanak adatbázisunkba, majd azon keresztül – archiválás, ellenőrzés és exportálás után – az Európai Digitális Könyvtárba, az Europeana-ba. Bízunk benne, hogy az Europeana ajánlását követve létrehozott, virtuális kiállításainkban bemutatott digitalizált kulturális tartalmak ebben az új köntösben, kreatívan használva könnyebben eljutnak, befogadhatóbbá válnak felhasználóink, olvasóink számára.

Amint a cikkünkben tárgyalt témakörökből kiderül, a Forum Hungaricum és partnerintézményei kulturális örökség-megőrző és -közreadó munkája sikeresnek bizonyult az előző években, így szívből reméljük, hogy a 2018. február végéig tartó – most is futó – V. Országos Kulturális Digitalizációs Közfoglalkoztatási Programnak köszönhetően lesz még alkalmunk beszámolni hasonlóan sikeres együttműködésekről.

Jegyzetek

1. A MaNDA adatbázis állapota 2017. augusztus 15-én.
2. MaNDA adatbázis kisokos 3.1 – Használati útmutató: http://mandadb.hu/dokumentum/809865/MaNDA_Kisokos_3_1.pdf
3. Kistelegdi Gyűjtemény című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/755070/Kistelegdi_Gyujtemeny
4. A Kistelegdi Gyűjtemény feldolgozásának folyamata bővebben: SZÜTS Etele: Kistelegdi Gyűjtemény – Magángyűjteményből közkinccs. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2017 (64. évf.) 7-8. sz. pp. 372-388.
5. Akarsz-e játszani című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/740833/Akarsze_jatszani

6. Bajuszkultusz című virtuális kiállítás: <http://mandadb.hu/cikk/807147/Bajuszkultusz>
  7. Félre bajusz, jön a szakáll című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/809759/Felre_bajusz_jon_a_szakall
  8. Mint a Duna hossza... – hajzattörténeti érdekességek című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/820281/Mint_a_Duna_hossza_hajzattorteneti_erdekessegek
  9. Lebontott emlékek, elvesztett épületek – Budapest című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/674394/Lebontott_emlekek_elvesztett_epuletek_Budapest
  10. Lebontott emlékek, elvesztett épületek – megyeszékhelyek, kistélepülések című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/679118/Lebontott_emlekek_elvesztett_epuletek_megyeszekhelyek_kistelepulesek
  11. Látható és láthatatlan március 15. című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/809972/Lathato_es_lathatatlan_marcius_15
  12. Üdítő – vizes történelem című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/832159/Udito_vizes_tortenelem
  13. Történelem szárnyakon című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/650522/Tortenelem_szarnyakon
  14. Felszállójegy a hőléggallonra, 1896 – Budapesti Történeti Múzeum – Kiscelli Múzeum, CC BY-NC-ND <http://mandadb.hu/tart/mcitem/380772>
  15. Mesélnek a képeslapok című virtuális kiállítás: http://mandadb.hu/cikk/650467/Meselnek_a_kepeslapok
-
-

A Kovács Máté Alapítvány

2017. november 13-án 14 órai kezdettel

a MTA Könyvtár és Információs Központban tartja ünnepi ülését névadója,

Kovács Máté születésének 111. évfordulója alkalmából.

Az ünnepségen bemutatásra kerül

a Kovács Máté életéről és tevékenységéről készült dokumentumfilm.

Coaching könyvtári környezetben

28 éve dolgozom könyvtárban. Ahogy az életem haladt előre, egyre fontosabbá vált számomra mások támogatása, segítése. Mind a kollégáké, mind a könyvtárhasználóké. A tanulmányaimat, továbbképzéseimet is ez határozta meg. A kulturális szakemberek továbbképzése (TÁMOP-3.2.12) pályázat keretében lehetőségem nyílt egy számomra teljesen új területet megismerni.

Amikor elkezdtem coachingot tanulni a főiskolán, igazán én sem tudtam még, hogyan tudom majd ezt használni a mindennapi munkámban, könyvtárosként. Hosszú évtizedek óta közalkalmazott vagyok, ezért business coach tanulóként azt éreztem, nagyon más megközelítéssel állok dolgokhoz, emberekhez, mint az üzleti szférából érkező csoporttársaim. Aztán a tanulmányaim másfél éve alatt nagyon sok minden változott. Fejlődtem, alakultam, formálódtam, megerősödtem. Sokat. Sok mindenben. Folyamatosan. Azóta is.

Coachként abban hiszek, hogy kellő figyelemmel minden ember „kinyitható”, „kibontakoztatható”. Mindenki van maga által ismert vagy akár ismeretlen értékek, amelyek felszínre hozhatóak, s hatékonyan segíthetik életét, munkáját.

Bárha először furcsán és kissé érthetetlenül is hangzik, a coaching, a coaching szemléletű vezetés könyvtári alkalmazásának van létjogosultsága. A mindennapi könyvtári életben való alkalmazása nagyon hatékony, kiegyensúlyozott, vidámmá, motiválóvá teszi a munkát.

Mi is az a coaching?

A *coach* szó eredete a középkori Magyarországon keresendő. A Tata közelében található Kocs községben, mely abban az időben a közép-európai közlekedési útvonalak stratégiai jelentőségű állomása volt, elkezdtek gyártani egy újszerű, kényelmes, elegáns utazást biztosító szállítóeszközt, mely a „kocsi szekér” néven vált népszerűvé. Később több jelentése alakult ki a szónak, először az egyetemi hallgatókat segítő magántanár megnevezése lett, később megjelent a sportban, majd a gazdasági életben, a vezetőfejlesztésben.¹ A coachingnak számos definíciója létezik, de nincs egy, mindenki által fenntartás nélkül elfogadott meghatározása.

A Nemzetközi Coach Szövetség (ICF) Etikai kódexében a következőképpen definiálja: „A coaching az ügyféllel való partneri együttműködés egy olyan gondolat-ébresztő, provokáló és kreatív folyamatban, amely arra inspirálja az ügyfelet, hogy a legtöbbet hozza ki önmagából személyes és szakmai szempontból is.”²

A Komócsin Laura könyvében³ található definíciók közül néhány:

„A coaching olyan folyamat, amely abban támogatja az egyént, illetve csoportot, hogy képességei legjavát nyújtsa.” (Robert Dilts)

„A coaching egy ember potenciáljának aktiválása, hogy ki tudja hozni magából a maximumot. Nem elsősorban tanít, inkább segít tanulni.” (Timothy Gallwey)

„A coaching egy beszélgetés, egy dialógus, ahol a coach és a coacholt dinamikus interakció során érnek el célokat, növelik a teljesítményt, és viszik a coacholtat nagyobb sikerek felé.” (Suzanne Skiffington, Perry Zeus)

Még egy megközelítés az érzelmi intelligencia felől:

„... a coaching az előrehaladás eszköze, és segít az embereknek a teljesítményük javításában, ami a csoport és a szervezet teljesítményének növekedését eredményezi.

A coaching lényege, hogy katalizátorként pozitív irányba segítse az egyént a saját útján, és kihozza belőle a legjobbát.”⁴

Tréning, tanácsadás, pszichológia

Amikor a coaching szóba kerül, gyakran szóba kerül vele együtt a tréning, a tanácsadás, a pszichológia kifejezés is. Pontosítsuk ezeket a fogalmakat.

A *tréning* egy adott témára vonatkozó tanulás. A tréning során nem kerülnek felszínre a résztvevők személyes problémái. Van egy téma, melyet a tréner megtanít az az iránt érdeklődő, tanulási hajlandósággal érkező résztvevőknek. A tréner átad egy tudást, képességet fejleszt, tanulási helyzetet teremt. A tréningen megélt, átélt szituációkat megbeszéljük, leszűrjük a tapasztalatokat. A mélyebb személyes megbeszélésre azonban nem ad lehetőséget. A tréning rövidebb időtartamú, és nem feltétlenül ér el tartós eredményt.

A *tanácsadás* során az ügyfél adott problémája kerül a középpontba, de oly módon, hogy az ügyfél a tanácsadótól várja a megoldást. Olyan tanács, információ birtokába kíván jutni, mellyel a felmerült probléma megoldható. Az ügyfél így kész megoldásokat kap kézhez, nem ő „izzadja” ki a megoldást, az nem a sajátja.

Gyakran mondják nekem, mikor arról beszélek, hogy coach vagyok, hogy: – Ja, értem, olyan *pszichológus* féle. – A coach is segítő, támogató szakma, de nem pszichológus! A coaching jövőorientált, a pszichológia a múltban keresi a probléma gyökerét. A coachnak tudnia kell a határait, mi az a pont egy ügyfél esetében, amikor már nem rá mint coachra, hanem pszichológusra van szüksége. Amikor olyan mélyben meghúzódnó, múltban gyökerező probléma kerül felszínre, mely már nem a coach kompetenciájába tartozik. Nekem is voltak már ügyfeleim, akiknek javasoltam, hogy itt zárjuk le ezt a témát, és forduljanak pszichológushoz. Az a coach, aki egyben pszichológus is, az is ketté választja a két dolgot. A coaching folyamat során coachként működik. Ha azt látja, hogy pszichológusként lenne szükség tovább működnie, azt nem a coaching folyamatban teszi, hanem jelzi az ügyfélnek, hogy más módon lenne szükséges ezt a témát tovább folytatni.

A coaching folyamata

Most, hogy tisztáztunk néhány fogalmat, nézzük meg közelebbről, hogyan is működik a coaching. A coaching beszélgetések sorozata. Az ügyfél egy adott problémával, elakadással keresi meg a coachot. A coach a beszélgetések folyamán értő figyelemmel, aktív hallgatással, kérdésekkel segíti, támogatja az ügyfelet (coachee) abban, hogy saját maga találjon rá a megoldásra. Más szemszögből segít neki látni a problémát, más gondolkodási és cselekvési stratégiát mutatva idézi elő a változást, fejlődést az ügyfélben. Az ügyfélnek az a sajátja, amit saját maga oldott meg, azért tud felelősséget vállalni, azt hatékonyan tudja felhasználni, az beépül a mindennapjaiba. A coaching során felfedezi erősségeit, képességeit, melyeket már a mindennapokban könnyedén használni tud.

A coaching folyamatban az ügyfél szakmai (üzleti coaching) vagy személyes, magánéletét (life coaching) érintő témáról eshet szó. A beszélgetés a résztvevők száma szerint lehet egyéni vagy csoport, illetve team coaching. Egyéni coaching során a coach egyetlen személlyel dolgozik. A csoport coachingban részt vevőkben a téma a közös, a résztvevők között nem feltétlenül van kapcsolat, nem feltétlenül ismerik egymást. A team coaching során viszont az abban részt vevők egy csapat tagjai, akik egy problémát közösen, a coach segítségével oldanak meg.

Coaching irányzatok

A coachingban többfajta irányzat, szemléletmód létezik, melyeket a coach munkája során használ. Ezek közül most néhány, leginkább ismert és használt irányzatot mutatok be röviden.

Gestalt coaching

Ez az irányzat az „itt és most”-ra fókuszál. Az egyének belső folyamatai állnak a központban. Nem valamit tanít, amit soha nem tudott az ügyfél, hanem közreműködik abban, hogy az ügyfél elidegenített részeit visszafogadja. Vagyis személyiségének azon részeit, amelyekkel az ügyfél nem azonosul, eltávolítja magától, vagy csak másban veszi észre. Ha a személyiségének ezen vonásait is vissza tudja fogadni, akkor lesz újra teljes, egész. A Gestalt coaching a felismerést és a tudatosítást célozza meg.

Megoldásközpontú brief coaching

Ez az irányzat nem a problémára fókuszál, hanem a megoldásra. Tudatosan arra törekszik, hogy az ügyfél ne a problémával foglalkozzon, hanem az elérni kívánt, vágyott céllal, eredménnyel. Ha az ügyfél elképzeli, megtapasztalja a megvalósult célt, a megoldott problémát, akkor az átélt érzések hatására könnyebb lesz a valóságban is elérni azt.

Tranzakcióanalízis

A tranzakcióanalízis az állapotokkal dolgozik a folyamat során. Az, hogy mikor melyik állapotunkban vagyunk, a kapott ingerek befolyásolják.

A szülő, felnőtt, gyermek állapotok felismerése, tudatosítása, az egyes helyzetekben való állapotban „levés” felismerése segít a viselkedésmintázat változtatásában, a probléma megoldásában.

NLP

A neuro lingvisztikus programozás (NLP) a hangsúlyt a nyelvi minták használatára helyezi. Az ügyfél kommunikációjából könnyen leszűrhető, hogy mely érzékelési rend-

szerére támaszkodik. Ezek az érzékelési rendszerek: Vizuális (képek), Auditív (hangok), Kinesztetikus (érzések), Olfaktorikus (illatok), Gusztatorikus (ízék). Ha a folyamat során a coach az ügyfélre jellemző nyelvi mintákat alkalmazza, akkor az ügyfél jobban megérti azt. Pl. ha az ügyfél vizuális, képekben gondolkodik, akkor jobban megérti a dolgokat, ha a coach is pl. képeket alkalmaz, rajzolat.

Akcióközpontú coaching

Alapja a pszichodráma, mely során a belső lelki folyamatokat, tartalmakat cselekvés útján, külső megjelenítéssel, szerepjáttékkal tudatosítjuk. Felfogása szerint a spontán és kreatív cselekvéssel lehet a fejlesztést elősegíteni. A lelki folyamatainkat jobban meg tudjuk érteni, illetve a változást elindítani, ha a belső folyamatokat láthatóvá tudjuk tenni, a cselekvés, viselkedés szintjén megjeleníteni.

Coaching szemléletű vezetés

Sokfajta vezetési stílus létezik. Vannak hatékonyak, vannak félelmetesek, vannak iránymutatóak. S van sokféle személyiségű vezető, akik vagy így, vagy úgy vezetnek egy könyvtárat.

Én magam a coaching szemléletű vezetés híve vagyok. Egy coaching szemléletű vezető egyik legfontosabb ismérve, hogy munkatársaiban nem a teljesítményüket, hanem a képességeiket látja. „A coaching sikeres alkalmazásához arra van szükség, hogy sokkal optimistábban gondolkodjunk az emberekben – minden emberben – szunnyadó képességekről” (John Whitmore)⁵

A coaching szemlélet a vezetés másfajta módon való megközelítését jelenti, nem egy minden szituációban, minden alkalommal használt módszert, vezetői stílust. Hívhatjuk ösztönző, inspiráló vezetésnek is. Ez a szemlélet a kollégák fejlesztését, motivációját, a velük való másfajta kommunikációt, és egymás kölcsönös tiszteletben tartását jelenti. Az ebben a szemléletben való vezetés során a kolléga azt érzi, hogy fontos része a szervezetnek, elfogadják, felelősséget tud és akar vállalni munkájáért, tudása legjavát nyújtja. Egy olyan közeget biztosít, ahol a kolléga érzi, hogy számíthat rá. A coaching szemléletű vezetés arra tanítja meg a vezetőket, hogy milyen nem anyagi eszközökkel tudják kollégáikat nagyobb teljesítményre ösztönözni.

Ez a vezetői szemlélet nem egyeduralkodó, nem zárja ki, hogy a vezető az adott szituációhoz alkalmazkodva egy másfajta vezetői stílusban működjön. A lényeg a szemlélet, az, hogy a vezető értő figyelemmel forduljon kollégái felé, és a megfelelő kérdezéstechnikát alkalmazva nyújtson segítséget számukra. Az ilyen szemléletű vezetői közegben a direkt utasításokat, az autoriter döntéseket is könnyebben fogadják el a kollégák. A coaching egy olyan eszköztárat képes adni a vezető kezébe, mellyel bármilyen váratlan helyzetben élhet – ezek olyan eszközök, melyek javítani fogják a mindennapi munkát, a saját és a kollégák elégedettségét, maradandó változásokat idézve elő mind a kollégákban, mind a vezetőben.

A coaching szemléletű vezető képes arra, hogy az adott helyzetnek megfelelő vezetési stílust kiválassza és alkalmazza: amikor kell, irányít, amikor kell, delegál, amikor kell, értő figyelemmel hallgat és megfelelően kérdez, hogy a kollégái maguk találják meg a megfelelő válaszokat, megoldásokat a felmerült problémára.

Amint az autokrata-utasító vezetési stílust felváltja a coaching szemléletű vezetés, megváltozik maga a szervezet is. Az alá-fölérendeltség helyébe a kölcsönös segítségnyújtás kerül, mások hibáztatása helyébe az őszinte értékelés, a külső motiválás helyett a belső motiváció erősödik, a titkolózás és (el)hallgatás helyébe a nyitott és őszinte kommunikáció kerül, s a munka nem kényszer, hanem kihívás lesz.

A coaching szemléletet magáévá tevő vezető nagyban megkönnyíti a saját munkáját, munkahelyi kapcsolatait. A vele dolgozó kollégák azt érzékelik, hogy fontos láncszemek, nem csak a tudásuk számít, hanem ők maguk is. A coaching szemléletű vezető megtanulja a pozitív visszajelzés adásának leghatékonyabb módjait, felismeri az egyes munkatársak motivátorait, ezzel pozitív hatást ér el az eredményekben.

Ahhoz, hogy ez jól működhessen, a könyvtárak vezetőinek először önmagukban kell „rendet rakniuk” ahhoz, hogy e szemléletet magukévá tegyék, s alkalmazzák a mindennapi vezetői tevékenységükben. A vezetőnek először önmagát, saját vezetési stílusát, saját motivátorait kell megismernie. Meg kell ismernie a vezetői stílusáról a kollégák által alkotott képet, melyet összevet a saját magáról kialakított képpel. Ebben a megismerési folyamatban tudja a vezetőt egy külső szakember, egy coach segíteni.

Könyvtárosként és coachként azt látom célravezetőnek, hogy a könyvtári vezetők számára egy minimum 30 órás „Coaching szemléletű vezetés a könyvtárakban” elnevezésű program kerüljön akkreditálásra. A képzés során a vezetők megismerkednek:

- a coaching fogalmával, eszközeivel, alkalmazási területeivel, irányzataival,
- a hagyományos vezetéselméletekkel és a coaching szemléletű vezetéssel,
- beazonosítják a saját vezetői stílusukat és motivációikat,
- fejlesztik érzelmi intelligenciájukat és kommunikációjukat,
- nagyobb önismeretre tesznek szert,
- megtanulják az értő figyelem és kérdezőtechnika eszközét.

Ezt kiegészítve egyéb programok is szervezhetőek, akár akkreditált formában, akár hagyományos továbbképzésként, 1 napos alkalomként, például a következő témákban:

- asszertivitás (érdekérvényesítés konfliktusok nélkül)
- reziliencia (rugalmas ellenállási képesség)
- stresszkezelés
- burnout (kiegész)
- megoldásközpontú gondolkodás
- a jelenleg is meglévő kommunikációs és konfliktuskezelés tréningek coaching szemléletű kiegészítése.

Mivel a könyvtárakban kevés lehetősége van a vezetőknek anyagi ösztönzésre, a lapos szervezetek miatt a kollégák „feljebb emelésére”, a coaching szemléletű vezetés megoldást kínál arra, hogy hogyan segítsék a vezetők elkötelezetté, motiválttá, elégedetté, teljesítményük legjavát nyújtó, hatékony munkaerővé válni kollégáikat.

Coaching a könyvtáros oktatásban

A coaching szemléletét és módszertanát mind a könyvtáros képzésben, mind a kollégák mindennapi fejlesztésében hatékonyan alkalmazhatjuk. Képzéljük el, hogy a felsőoktatási intézményekből olyan könyvtárosok kerülnek ki, akik jól ismerik önmagukat, bíznak önmagukban, a tudásukban, nyitottan fordulnak más emberek és dolgok irányába. Coaching

szemléletű vezetői gondolkodással lépnek ki a munkaerőpiacra. Milyen nagy előny ez azon intézmény számára, ahol ez a kolléga dolgozni fog és esetleg vezető is lesz!

Ha a segédkönyvtáros képzésben a kommunikációs és konfliktuskezelési tréningek mellett a hallgatók jobban megismernék saját személyiségüket, fejlesztenék érzelmi intelligenciájukat, asszertivitásukat, megtanulnák az erőszakmentes kommunikáció alapjait.

Ha az intézményi belső képzések alkalmával a kollégák csapatot építenének, megismernék a stresszkezelés saját módjait, hatékonyan tudnák kezelni a változásokat, felismernék és elkerülnék a kiégés szindrómáját. S ezek nemcsak a kollégákra, az egymáshoz való viszonyukra lennének nagy hatással, hanem a könyvtárral kapcsolatba kerülő partnerek is éreznék, élveznék ennek eredményét.

A munkaköri feladatellátáshoz szükséges kompetenciák meghatározásával a vezetők végiggondolhatják, hogy mely területeken van szüksége az adott kollégának fejlesztésre. A minőségbiztosítás kapcsán szükséges munkatársi önértékelésből kiderülhetnek olyan készségek és képességek, melyek eddig kiaknázatlanok voltak egyes kollégáknál. Ezek is képezhetnék alapját a fejlesztési és beiskolázási terveknek. A kollégák ilyen formában is történő folyamatos fejlesztésével, fejlődésével a vezetőnek hatékony eszköz kerülne a kezébe, mellyel a könyvtárosok egyéni minősítése is könnyebbé válna.

A könyvtárakban most az intézményi minősítés kérdése rendkívüli módon előtérbe került. A coaching szemléletű vezetés és a kollégák coaching szemléletű fejlesztése nagyban megkönnyítheti, megerősítheti, támogathatja ezt a folyamatot.

Coaching a könyvtári szolgáltatásokban

A könyvtárak kiemelt feladatai közé tartozik a közoktatás és az egész életen át tartó tanulás támogatása. Eddig is és jelenleg is számos módon oktattunk, bővítettük felhasználóink tudását. Jelenleg is a digitális kompetenciafejlesztés sok-sok módját alkalmazzuk a mindennapokban.

Szolgáltatásaink megújításának egyik módja lehet a személyiségfejlesztő foglalkozások bevezetése, illetve ezek körének szélesítése. Ennek egy módja, a biblioterápia már régóta részét képezi a könyvtári munkának, mely egyben olvasásnépszerűsítő tevékenységként is működik.

A coaching során elsősorban csoportos és team coaching foglalkozások szervezését látom életképesnek a könyvtárakban. Több területen, gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt. Megtanulhatják, hogyan kezeljék hatásosan konfliktusaikat, hogyan érvényesítsék saját érdekeiket úgy, hogy másokat ezzel ne sértsenek (asszertivitás). Hogyan kommunikáljanak könnyen és eredményesen. Hogyan fókuszáljanak a jövőre, a megoldásokra. De önmaguk jobb megismerése segíthet a gyerekeknek megtalálni a számukra leginkább megfelelő hivatást is.

A felnőttek ezeken kívül például hogyan kezeljék a mindennapi stresszt, vagy hogyan éljék meg jól a változásokat. Hogyan erősödhetnek meg azáltal, hogy jobban tudják magukról, milyen típusú személyiségek, s ez hogyan befolyásolja mindennapjaikat. Hogyan legyenek tudatosabbak, hogyan bízzanak magukban jobban. Egyes szituációkban milyen szerepekben jelennek meg (tranzakcióanalízis) és ezen hogyan változtathatnak, ha ez megnehezíti életüket. Hogyan éljék meg a jelent, az „itt és most”-ot, hogyan legyenek benne boldogok.

Könyvtárosként a biblioterápia eszközeit ismerve azon gondolkodtam, hogyan lehet ezt a coaching folyamatba beépíteni. Erről írtam szakdolgozatomat is, melyben a két terület ötvözését *bibliocoachingnak*⁶ neveztem el. Egyéni coaching folyamataimban eddig sikeresen alkalmaztam ezt az eszközt. Úgy gondolom, egy biblioterapeuta és egy coach akár külön, akár együtt is munkálkodva tényleges változásokat érhet el egy-egy csoport, személy személyiségének fejlesztésében.

Lényeges kérdés az is, hogy anyagilag hogyan oldható meg a könyvtárakban a coaching foglalkozások megtartása. Hiszen a coaching nem olcsó. Két javaslatom van erre a problémára. A coach képző intézményekben a végzős hallgatók számára gyakorlati helyet kell biztosítani. A könyvtárak is lehetnének gyakorlati helyek. Team és csoport coaching tartásával tennének eleget a végzősök a kötelezettségüknek. A foglalkozások ezen módon való megtartása ingyenes a gyakorlati helyet biztosító cég/intézmény számára.

Másik javaslatom szerint vannak coachok, akik ingyen vállalják foglalkozás tartását olyan területeken, ahol kevés erre a költségkeret, pl. szociális területen és civil egyesületek számára volt már hasonló kezdeményezés. Miért ne lehetne a könyvtárakban is?

Wass Albertnek van egy gyönyörű novellája, a Jégkirály álma⁷, mely számomra arról szól, hogy két teljesen eltérő, csodás dologból születhet valami szép és új. A történet Hó királykisasszonyról és Napsugárkirályfiról szól, akik egymásba szerettek. De Hó királykisasszony apja, a Jégkirály ellenzi a házasságot. Kiköti, hogy csak akkor adja lánya kezét Napsugárkirályfinak, ha egyszer látni fogja Nyárországot. Napsugárkirályfi a kertjéből letépett illatos rózsával megmutatta Jégkirálynak Nyárország csodáját, mely teljesen elvarázsolta.

*„Jégkirály betartotta szavát. Még aznap megtartották az esküvőt.
Hó királykisasszony és Napsugárkirályfi csókjából fakadt a március.”*

Hozzuk létre mi is a március csodáját!

Cikkem megírásával az volt a célom, hogy felvillantsam a lehetőséget egy új területnek, ahol/ahová a könyvtárosok szövetkezve coach szakemberekkel beléphetnek, s ezáltal felhasználóik fejlődését még hatékonyabban segíthetik, támogathatják, a szolgáltatásokkal való elégedettségüket növelhetik, együttműködéseik körét bővíthetik.

Jegyzet

1. Kellő Éva (szerk.): Coaching alapok és irányzatok . Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014. 23. o.
2. [http://www.coachfederation.hu/etikai-kodex/Letoltés időpontja:](http://www.coachfederation.hu/etikai-kodex/Letoltés_időpontja:) 2017. március 20.
3. Komócsin Laura (szerk.): Módszertani kézikönyv coachoknak és coaching szemléletű vezetőknek II.: 21 klasszikus coachingfolyamat. Budapest: Manager Könyvkiadó 2011. 18. o.
4. Neale, Stephen – Spencer-Arnell, Lisa – Wilson, Liz: Érzelmi intelligencia coaching: A vezető, a coach és az egyén teljesítményének fejlesztése. Veszprém: Oktker-Nodus Kiadó Kft., 2009. 32. o.
5. Whitmore, John: Coaching a csúcsteljesítményért. Miskolc: Z-Press Kiadó, 2008. 25. o.
6. Tóthné Hegyi Judit: Bibliocoaching: a biblioterápia alkalmazásának lehetőségei a coachingban. Szakdolgozat, BKF, 2014.
7. Wass Albert: Jégkirály álma. In: Wass Albert: Nagy novelláskönyv. Pomáz: Kráter, 2009. 31-32. o.

Az „elfeledett költő” köszöntése

Tompa Mihály-emlékkiállítás a miskolci

II. Rákóczi Ferenc Könyvtárban

A 200 éve, 1817. szeptember 28-án, Rimaszombatban született Tompa Mihály a magyar irodalomtörténetben bekerült az „elfeledett költők” skatulyájába. Saját korában még a legnagyobbak között emlegették, majd mintha megfeledkeztek volna róla. „Muzeális költő” – mondták ki róla az ítéletet az irodalmi kánonok szerzői. A miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtárban Tompa Mihály születésének 200. évfordulója alkalmából rendezett kiállításon viszont nemcsak régi szép kiadványok, muzeális értéket képviselő könyvek emlékeztetnek a költőre. Több új könyv – tanulmánykötet, bibliográfia, versösszeállítás – bizonyítja, hogy ezen a tájon ma is eleven erőként hat Tompa Mihály költészete.

Tompa Mihály halála előtt nem sokkal, 1868. február 20-án Hanván dedikálta Lévay Józsefnek azt a portréját, amely a kiállított dokumentumok között az első a költő-lelkész születésének 200. évfordulója tiszteletére rendezett könyvtári tárlaton. Ezt a képet egy idei aukción így ajánlották megvételre: „A dedikáció autográf. Tompa aláírása a nyomatos lapon előnyomtatva. A könyvmotot Haske Ferenc készítette, nyomtatta Rohn és Grund, Pest. Mérete: 24 x 36, kerettel 43 x 54.” A Sajó-völgy pacsirtájaként tisztelt Lévay Józsefnek ajánlott félalakos Tompa-kép most már a II. Rákóczi Ferenc Könyvtárhoz tartozó Lévay József Muzeális Könyvtár újdonsága. A két költő barátságának is köszönhetjük, hogy ebben a gyűjteményben megtalálható olyan könyvritkaság, mint például Tompa Mihály első verseskötete 1847-ből. A könyvtár központi épületében lévő Régi Könyvek Tárában szintén megtalálható ebből az első kiadásból két példány, sőt, van még itt két régebbi Tompa-kötet is: az 1846-os *Népregék, népmondák* – az egyik félbőr kötésben, a másik kolligátumként. Ritkaságnak számít az 1852-es *Regék, beszélvények* restaurált példánya, a Müller Emil nyomdájában 1854-ben készült *Virágregék*, a Szász Károlynak dedikált 1864-es *Egyházi beszédek* című kötet... És még hosszan sorolhatnánk. Az egy intézményhez tartozó, de két muzeális gyűjteményben összesen 40 Tompa Mihály-művet tartalmazó – csak helyben használható – védett érték található, ezek közül most 21 látható az emlékkiállításon.

Lant és biblia

„Bibliámnak és lantomnak élek” – írta 1848. március 2-án kelt levelében Tompa Mihály barátjának, költőtársának, Arany Jánosnak. A biblia és a lant lett a jelképe a Tompa Mihály

Gömöri Kulturális Egyesület által kezdeményezett idei emlékévknek. Ennek az elsősorban gömöri lokálpatriótákból szerveződött közösségnek és a putnoki Gömöri Múzeumnak is köszönhető, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, különösen Gömörben nem lett elfeledett költő Tompa Mihály.

Trianon után Gömör területi egysége megbomlott, a mai Magyarországon csak 22 gömöri település maradt. Hogy mindezek ellenére sikerült megőrizni és fenntartani a „gömörtudatot”, abban jelentős szerepe van Tompa Mihálynak, aki Gömörben született, Gömörben hunyt el, s lelkészként három gömöri településen – Bején, Keleméren és Hanván – szolgált. Leányegyházként Kelemérhez tartozott Poszoba, a mai Gömörszőlős, és itt is egykori papjukként tartják számon a költőt. Susa *A gölyáboz* című vers születési helyeként került be a helyi emlékezetbe. A Gömör kapujaként ismert Putnokon is gyakran megfordult a költő, jött a postára és barátai éltek a városban.

Lant és biblia – ez került címként az emlékév honlapjának első oldalára (tompamihaly200.hu), és mottóként egy részlet Tompa Mihály *Levél Pogány Karolinához* című verséből:

„Hol a szép Gömör halmos képet ölt,
Csendes magányban él hű tisztelő!
Lant és biblia, e két szent barát
Karján ringatja boldogan magát.
Az én pályám szép, ámbár nem ragyog,
Én az egyszerű nép öre vagyok!”

Lant és biblia – ezzel a címmel rendezték az emlékév megnyitóját 2017. március 25-én Sárospatakon, mivel az ottani iskola növendéke volt Tompa, ott készült fel a lelkészi hivatásra. A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, a Teológiai Akadémia és a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület által szervezett ünnepségen előadásokkal és ünnepi műsorral emlékeztek a 200 éve született Tompa Mihály egykori pataki diák, lelkész és költő életére, munkásságára.

Lant és biblia – ez a kettősség követhető a II. Rákóczi Ferenc Könyvtárban rendezett emlékkiállításra is, hiszen a verseskötetek, a népregéket, virágregéket tartalmazó könyvek mellett helyet kaptak a vitrinekben Tompa Mihály egyházi témájú alkotásai is. A feleségének ajánlott *Olajág* című imakönyv – alcíme szerint „Elmélkedések, fohászok és imák hölgyek számára olvasó- és imakönyvül” – több kiadása is látható, és itt van az istentiszteleteken ma is gyakran forgatott *Énekeskönyv* kinyitva a 442. éneknél, mely így kezdődik: „Idvességünk, váltságunk, Jézus!”, melynek szerzője Tompa Mihály.

A zenénél maradvá: természetesen helyet kaptak a kiállításon Tompa Mihály megzenésített verseinek kottái, és az 1844-es, Sárospatakon és Selyeben készült *Dalfűzér*, Tompa Mihály kézirat, kottás népdalgyűjteményének hasonmás kiadása.

A biográfiától a bibliográfiáig

„Tompa Mihály azok közé az írók közé tartozik, akiket közönségük teljes mértékben elismert, a korabeli kritika méltányolt, legnagyobb pályatársai barátjukká fogadtak. Élete a nyilvánosság előtt folyt le s emlékét oly emberek örökítették meg, mint Arany János, Szász Károly, Lévy József, Erdélyi János, Gyulai Pál. Életrajzírójának tehát egyrészt a megbízható adatok oly nagy tömege, másrészt költészetének oly bő értékelése áll rendelkezésre, mint csak kevés más költőnkénél. Legutóbb Lengyel Miklós egész könyvben is feldolgozta Tompa Mihály életét és művét (1906)” – írta Zlinszky Aladár irodalomtör-

ténész, esztéta az *Irodalomtörténet* című folyóirat 1912. évi 6. számában Kéki Lajos irodalomtörténész *Tompa Mihály* című monográfiájáról, amelyet a Kisfaludy Társaság 1909-es pályázatán Széher Árpád-díjjal jutalmaztak. A korábbi kutatások, a kortársak által rögzített, megbízható adatok felhasználása, „megrostálása” mellett is tudott új információkat közölni Kéki Lajos Tompa Mihályról. Zlinszky Aladár szerint Kéki írt először Tompa szerelméről, melyet tanítóskodása idején Mészöly Klárka, a sárbogárdi földbirtokos leánya iránt érzett, és *A gólyabozs* című költemény keletkezéséről is ebben a monográfiában található az első beszámoló. Ezt a történetet – különösen Gömörben – sokan ismerik: „Losonczy Ábrahámnál volt akkor Tompa látogatóban az Ózd melletti Susán, mikor egy gesztenyefa alatt üldögélve a levett ország szomorú sorsáról beszélgettek s közben egy a csűr tetején álló gólya kelepelni kezdett.”

A Tompa Mihály életét, munkásságát feldolgozó életrajzi kötetek jelentős része látható a kiállításon. A monográfiák mellett több olyan tanulmány is helyet kapott itt, amely a lelkes-költő egy-egy életszakaszát dolgozza fel. Ezek mindegyikének leírása megtalálható az emlékév tiszteletére „*Őszeptember születtem én: tavasz leend, mikor rám esteledik...*” címmel – a *Gömöri Múlt és Jelen* című sorozat hatodik köteteként megjelent Tompa-bibliográfiában.

Az elegáns megjelenésű, kemény kötésű Tompa-bibliográfia bevezetőjében így fogalmaz Zsuponyóné Ujváry Mária, a sorozat szerkesztője, a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület elnöke: „...nem szokványos olvasmány, hanem tudományos munka, amelynek létrejöttéhez olyan szakemberre volt szükség, mint Imolai Lenkey István. A könyv végén olvashatunk az életútjáról, tanulmányairól, annak ismeretében látjuk át világosan, hogy a 75. életévét betöltő tudós méltán vállalkozhatott arra a feladatra, hogy a teljességre törekedve 1846-tól 2016 nyaráig számba vegye, 22 szempont szerint csoportosítsa a Tompa Mihálytól és Tompa Mihályról megjelent írásokat, majd az eredményt 3078 tételben közreadja”.

É. Kovács László, a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület alapító elnöke ajánlásában megpróbál választ keresni a kérdésre: miért kerülhetett az elfeledett költők sorába Tompa, és mi lehet az oka a túlzó, patetikus kijelentéseknek. Végül arra jut: „Nekünk, Gömörben élőknek Tompa perében tiltott a középen állás! Munkálnunk kell, hogy a lelkipásztor-költő Tompa küldetésstudattól áthatott szellemi hagyatéka formáló erőként eljusson a ma emberéhez!”

Imolai Lenkey István ebben a bibliográfiában sorra vette Tompa Mihály műveit, ezek ismertetéseit, a napilapokban, folyóiratokban, kalendáriumokban, hazai és külföldi antológiákban megjelent verseit, a róla szóló lexikoncikkeket, irodalomtörténeti tanulmányokat, szakdolgozatokat, kisnyomtatványokat... Külön fejezetben találjuk Tompa egyházi énekeit, megzenésített verseinek kottáit, azokat az irodalmi és képzőművészeti alkotásokat, amelyek valamiképpen kapcsolódnak Tompa Mihályhoz... A részletes mutatónak köszönhetően nagy segítséget jelent ez a kötet a kutatók számára, de bárki haszonnal forgathatja, akit érdekel a magyar múlt, a magyar irodalom és Tompa Mihály költő-lelkipásztor munkássága.

Új kötetek, örök értékek

Tompa Mihály megkapta ugyan az „elfeledett költő” minősítést, mégis jelennek meg róla szóló írások, a helytörténeti kutatók gyakran hivatkoznak népregéire, virágregéi több képzőművészt is megihlettek. Legutóbb 2015-ben Repity Aranka akvarelljeivel a *Gömöri*

Múlt és Jelen című sorozat 5. köteteként jelent meg az elegáns *Virágregék* című Tompa-kötet.

Az emlékévé új lendületet adott a könyvkiadásnak is.

Az Arany János, Gyulai Pál, Lévy József és Szász Károly által szerkesztett, 1870-ben megjelent Tompa-összes alapján Tóth Györgynek köszönhetően készült egy versválogatás a Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület kiadásában. „A kötet tipografizálása és a felhasznált illusztrációk a költő korának hangulatát tükrözik, a XIX. század grafikai stílusa szerint készültek, a régi kötet illusztrációinak felhasználásával. A versek a keletkezés időrendje szerint, s ahol lehet műfaji csoport szerint kerültek rendezésre. A válogatás a több kiadást megélt, legismertebb, legkedveltebb költemények mellett Tompa Mihály egyházi írásaiba is betekintést enged, idézve szeretett feleségének ajánlott imádságos könyvének, az 'Olajág'-nak néhány fejezetét is” – írja Nagy Ákos Róbert, a Gömöri Református Egyházmezei esperese 2017 januárjában, Hanván kelt bevezetőjében.

A Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület gondozásában, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megjelent könyvet Tóth György tervezte.

Az évforduló tiszteletére „*Fiaim, csak énekeljetek*” címmel is megjelent egy verseskötet. Ennek szerkesztőjét, Imolai Lenkey Istvánt, a Tompa-bibliográfia szerzőjét így jellemezte É. Kovács László: „Ősi gömörörök, hithű kálvinisták sarja. A tájhaza, Gömör szülőtte ő is. A teológiai akadémia elvégzése után egyházi, világi és jó szívvel vállalt sokrétű közszolgálatra Debrecenhez kötötte. Nyugtalan nyugdíjasként a kincses Baranyában él, de a szülőföld szerelmese maradt. Távolélőként is Gömör társadalmi életének hív munkálója, egyben krónikása is. Vallja, hogy a lelkipásztor-költő Tompa legendás világa az ő életútjának is meghatározó eleme lett...” Ezt bizonyítja ez a róla is szóló versválogatás. A kötet szerkesztése kapcsán Imolai Lenkey Istvántól megtudtuk, eredetileg több irodalomtörténészt is megkért, hogy segítsenek az ünnepi kötet összeállításában, adjanak ötleteket, javasoljanak szempontokat a válogatáshoz. Mindenki biztatta, hogy csak kezdje el a tervezést, majd ők is átgondolják a dolgot, de végül magára maradt. Így a saját szempontjai szerint választotta ki a kötetbe kerülő verseket. Tompa első fennmaradt írásaitól kezdve – évről évre haladva – minden versét újra elolvasta. Végül azok a versek kerültek a kötetbe, amelyek valamiképpen megszólították. Persze nem most kezdett ismerkedni a költővel. Tréfásan úgy fogalmazott: ő már akkor idézett Tompa-verseket, amikor még olvasni sem tudott. Lenkey nagypapa Alsószuhán minden este Tompa-regéket mesélt neki. Sőt, a mindennapi beszélgetések közben is sokszor idézte a költőt. Így bekerültek a kötetbe a nagypapa kedvenc Tompa-versei is: a *Tornácomon* és *Az én lakásom*. A szerkesztő büszke arra, hogy ő is ült azon a tornácon, ahol Tompa azt írta:

„Tünődve nézek a tájon végig-végig;
Távol halmok s hegyek láncolata kéklík
S innen rajta, zölden,

A szép Sajó völgye nyájasan nyílt arcával tárul ki előttem...”

Két elbeszélő költemény is bekerült a kötetbe, a *Diósgyőr* és a *Szuhay Máttyás*. Szuhay Máttyás történetét a Kisfaludy Társaság pályázatára írta Tompa. A felhívás szerint „a nép ajkain élő történeti személynél” kellett szólnia a költői beszélynék. Ez volt az a pályázat, amelyet a *Toldival* nyert meg Arany János, a *Szuhay Máttyás* pedig dicséretben részesült. A Szuhay családnak Gömörben voltak birtokai, Szentgyörgyszuhát, a mai Alsószuhát királyi adományként kapták. A *Diósgyőr* pedig azért kedves Imolai Lenkey István számára, mert nyaranként többször dolgozott Diósgyőrben, és amikor érettségi után nem vették fel az

egyetemre, akkor is itt talált munkát. Ha volt egy kis szabadideje, gyakran ment a várba, hiszen mindig is érdekelte a történelem, a legendás múlt. Így ez a válogatás nemcsak a költőről, hanem a kötet szerkesztőjéről is szól.

Versek a világhálón

A Tompa Mihály születésének 200. évfordulója tiszteletére rendezett könyvtári kiállításon még nem szerepel a Spanyolnátha-könyvek sorozatban megjelenő legújabb Tompa-kötet, amely mai szerzők Tompa Mihállyal kapcsolatos műveit tartalmazza, de a világhálón, a *Spanyolnátha* művészeti folyóirat (spanyolnatha.hu) legújabb száma már közli ezeket az alkotásokat. A tervek szerint a decemberi hernádkaki Kertfesztiválra jelenik meg a nyomtatott változat. A készülő kötet és a *Spanyolnátha* oldalain olvasható Tompa-émlékszám vendégszerkesztője Deák-Takács Szilvia. A felkért szerzők – minden különösebb tartalmi vagy műfaji megkötés helyett – mintha Tompa Mihálytól kapták volna az üzenetet: „Fiaim, csak énekeljetek!”

Vass Tibor József Attila-díjas költő, a *Spanyolnátha* főszerkesztője úgy fogalmaz, hogy számára erkölcsi kötelesség az emlékszám és a kötet megjelentetése, hiszen Tompa Mihály 1856–57-ben Hernádkakon – a *Spanyolnátha* szerkesztőségének otthont adó településen –, a Sisáry családnál nevelősködött.

Két kiállítás és a ráadás

A II. Rákóczi Ferenc Könyvtárban 2017. január 22-én, a magyar kultúra napján kezdődött a Tompa Mihály-émlékév rendezvényeinek sora. Akkor nyílt meg – *Jegyes könyvek, jeles olvasók* címmel – azokból az ex librisekből rendezett kiállítás, melyeket Imolai Lenkey István ajándékozott a putnoki Holló László Galériának. A tárlatot Vasné Tóth Kornélia, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársa mutatta be az érdeklődőknek. A részletes és alapos elemzés során a szakember felhívta a figyelmet azokra a kisgrafikákra, amelyeken Tompa Mihály is látható, hiszen a könyvjegyek eredeti tulajdonosa, Imolai Lenkey István magángyűjtő, bibliográfus, művelődéstörténész Tompa-kutató is. Vasné Tóth Kornélia elmondta: „Lenkey ifjúkorában Tompa Mihály versein nevelkedett, ráemlékezve több grafikussal is készíttetett ex librist: Vén Zoltán, László Anna, Ürmös Péter, Kőhegyi Gyula, Bakacsi Lajos, Baranyai Ferenc, Repity Aranka művészekkel stb. Ezek részben portréábrázolások, részben Tompa verseit idézik. Láthatjuk például a keleméri templommal, ahova az 1848/49-es szabadságharc bukása után került mint lelkész. Drámaiságával kiemelkedő *A madár, fiaiboz* című Tompa-verset idéző Vén Zoltán-grafika, lekötözött, szárnyaszegett madarakkal”.

Ehhez a kiállításhoz kapcsolódott Imolai Lenkey István előadása a két kétszáz éve született költő, Arany János és Tompa Mihály barátságáról.

A költő születésének 200. évfordulójának napjára, szeptember 28-ára érkeznek a II. Rákóczi Ferenc Könyvtárhoz tartozó Tompa Mihály Könyvtárba a Tompa Mihály Gömői Kulturális Egyesület által összeállított vándorkiállítás tablói. A hagyományos Tompa-napon bemutatják a Tompa-verseket illusztráló gyermekrajzokat is. Ezek az alkotások a legjobb bizonyítékai annak, hogy miként lehet feltámasztani papírjukból az elfeledettnek hitt költőt.

Filip Gabriella

500 éves a reformáció

Luther-nyomtatványok az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltárban

Az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár a Kulturális Örökség Napján, a reformáció 500. évfordulója alkalmából Luther Márton munkásságát és tanításának magyarországi hatását tükröző válogatott dokumentumok bemutatásával tisztelgett a reformátor előtt.

A kiállítás megnyitóján, 2017. szeptember 16-án Varga Klára főigazgató-helyettes mondott köszöntőt, és dr. Knapp Éva tudományos referens, a kiállítás kurátora tartott előadást a könyvtárban őrzött, a témához kapcsolódó dokumentumkínálatról. A kiállítás kiindulópontként Luther a korban elterjedt teológiai tételekkel kapcsolatos véleményét tükröző latin és anyanyelvű prédikációit sorakoztatja fel, többek között a hitből való megigazulásról, a Szentháromságról, a Tízparancsolatról és az utolsó ítéletről.

A kiállítási műtárgyak között fellelhető Luther németre fordított Bibliája, melynek kapcsán a kiállítás kurátora kiemelte, hogy a XVI. századi, családi eseményekről szóló tulajdonosi bejegyzésekkel ellátott példány a címlap tanúsága szerint a XVIII. század második felében került könyvtárunk gyűjteményébe. A gazdagon illusztrált kötetből származik a kiállítás arculatát is meghatározó kép, mely a *Jelenések könyvének* egyik híres eseményéhez készült. Luther humanista fordításokat is felhasználva, héber és görög eredeti szövegekből kiindulva készítette el a német nyelvű változatot. A Luther-Biblia szélesebb társadalmi körök számára is lehetővé tette a Szentírás olvasását, rendkívüli népszerűsége téve szert, és több nemzeti nyelvű fordítás mintájává, mérföldkövévé vált. A tudományos referens előadásában kitért a magyarországi reformátorok tanításainak és Biblia-fordításainak jelentőségére és kultúraformáló szerepére is.

A megnyitót színes programsorozat gazdagította. Szilvásy Viktória hegedű-, és Rudolf András brácsaművész Händel, Bach és Schubert válogatott műveiből adtak kamarakoncertet. A reformáció jubileumán Belváros-Lipótváros Budapest Főváros V. Kerület Önkormányzata ünnepélyes keretek között több kiadványunkat is örökbe fogadta. A felajánlott nagyvonalú támogatásból Luther Zsoltárok könyvének német fordítása, Andreas Graff poétikai szabályokat tartalmazó gyűjteménye, valamint Méliusz Juhász Péter református vallás hit- és erkölcstani összegzését tartalmazó műve kerül restaurálásra. Wohlmuth István, az önkormányzat kulturális tanácsnoka köszöntőjében kiemelte kulturális örökségünk védelmének fontosságát, hiszen közös felelősségünk az európai és nemzeti értékeink megőrzése a felnövekvő nemzedékek számára.

Fél évezreddel ezelőtt Luther Márton fellépése átalakította a korabeli Európa vallási arculatát, megváltoztatta a Szentíráshoz fűződő személyes viszonyt és újra bibliai alapokra helyezte a hit világát. Wittenbergben kitűzött 95 tétele máig ható reformok sorozatát indította el, melyek a társadalom valamennyi szegmensében tükröződnek. Biblia-fordítása emberek tömegei számára tette elérhetővé a Szentírás szavait. Kiállításunk a gyűjteményünkhöz tartozó értékek felvonultatásával izgalmas diskurzusra, és a reformáció örökségének felfedezésére invitálja az érdeklődőket.

Guth Holda

Jegyzet

A kiállítás plakátját és kapcsolódó képeinket lásd e lapszám borítóján! (A szerk.)

Jelena Jovin

Könyvtár, könyvtáros, konfliktus

A konfliktuskezeléssel kapcsolatos szakmai továbbképzési workshop kezdeményezésének és lebonyolításának gondolata a napi könyvtári gyakorlatra válaszolva merült fel. Kezdetben a konfliktusok kezelése túl fájdalmas, rengeteg stresszel teli tevékenységnek bizonyult, amíg megfelelő kompetenciák birtokába nem jutottam a konstruktív hozzáállás módozatai kapcsán. Gazdag gyakorlati tapasztalatok birtokában már kihívásként kezdtem tekinteni a konfliktusokra, melyeket elkerülni nem, építő jelleggel kezelni viszont annál inkább lehet!

A konfliktuskezelés workshop témaköre nagyon érdekesnek bizonyult a szerb könyvtárosok számára. 2015-16 folyamán 22 könyvtárban 35 workshop került megrendezésre 679 résztvevővel. A rendezvényeken a konfliktuskezeléshez kapcsolódó elméleti kereteket vázolták fel, illetve a legszükségesebb készségek fejlesztése került megalapozásra.

A 2017. évi, Wrocławban megrendezésre került 83. IFLA kongresszuson, *Konfliktuskezelés a szerbiai könyvtárakban* címmel bemutatott poszter a legfontosabb következtetéseket vázolta fel. A konferencián szerzett legfontosabb benyomás számomra az volt, hogy a konfliktusok hasonló formában jelennek meg a könyvtárakban világszerte. E rövid tanulmány a konfliktuskezelés számos összefüggésének feltárására hivatott workshop módszerekbe, a képzés során alkalmazott modellekbe enged betekintést fényképekkel illusztrált formában. Az alább ismertetett tippek egyéni szinten nagyon hasznosak lehetnek a fájdalom és a stressz kezelésének szempontjából, növelve az egyes könyvtárosok önbecsülését és jólétét.

Konfliktuskezelési tippek

Figyelmes hallgatás: „Mit hallok abból, amit mondasz?”

Az első, a konfliktusok szétzúzását segítő tevékenység a hallgatás. Amikor valaki a miénktől eltérő véleményt fogalmaz meg, általában megszűnünk elfogulatlan hallgatónak

lenni, s védekező módon reagálunk. Azt halljuk, amit hallani akarunk, s nem azt, ami valójában elhangzott. Nagyon érdemes további magyarázatot kérni arról, ha valami nem világos; illetve a megismétlést, összefoglalását kérni az elhangzott beszédnek. „Ha jól érttem az álláspontod a következő...”

1. kép Figyelmes hallgatási gyakorlat.

Minnyire sikeres abban, hogy meghallgassa és összefoglalja partnere rövid beszédének tartalmát?

Együttérzés kinyilvánítása

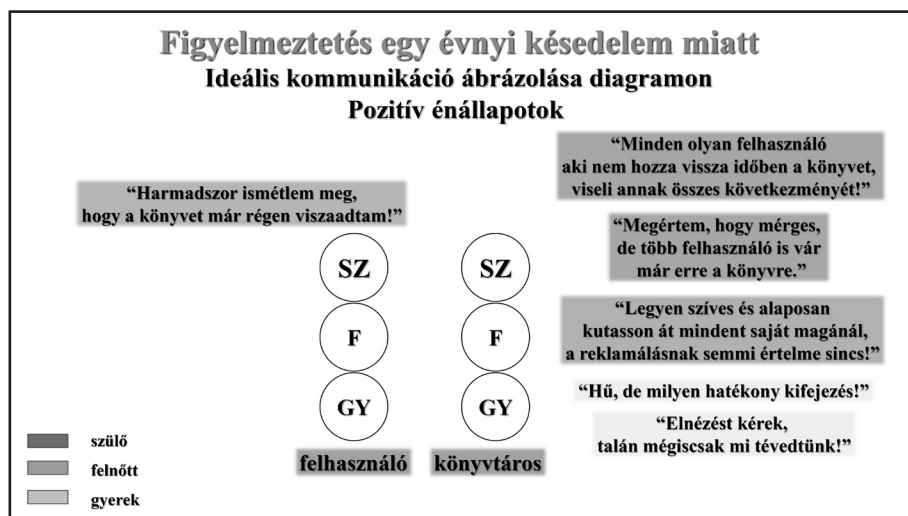
Marshall Rosenberg modellje az erőszakmentes kommunikáció témakörének kapcsán a viszonzatlan szükségletek, az együttérzés, illetve különféle formájú egyéb érzések befolyását hangsúlyozza; a személyes nézőpontot jeleníti meg konfliktushelyzetben. A fő cél nem a másik ember hibáztatása, hanem az adott helyzetről szóló személyes vélemény kifejtése. A változás különböző módozatait kérések megfogalmazásával segítsük elő, különféle igények támasztása helyett.

Köztudott, hogy lehetséges konfliktus szituációkban a könyvtáros, aki az énközpontú megfogalmazásmódot használja, a következő módon nyilvánul meg: „Csalódtok vagyok, mert te nem mutatsz semmiféle tiszteletet a könyvtár iránt. Vissza akarom kapni a könyvet, ahogyan azt a szabályok előírják.” Továbbá, amikor egy munkatársunk késik a feladatának teljesítésével, mely súlyosan befolyásolja a saját munkánkat is, akkor ő a következőt mondhatja nekem: „Megértem, hogy a projekt ugyanolyan fontos számodra, illetve a könyvtár számára is, és beismerem, hogy hibát követtem el. Beszélhetünk-e a gyenge pontokról, s megállapodhatunk-e abban, hogy miképpen dolgozzunk a hibákat elkerülve a jövőben?”

Amennyire csak lehet, felnőttként viselkedj!

Eric Berne koncepciója a különféle énképekről, a tranzakcionális analízis (TA) egyik legfontosabb elméleti alapját nyújtja. Eszerint a személyiség három fő énképből tevődik össze: szülő, felnőtt, illetve gyerek. A szülő a morális összetevő, amely a viselkedési szabályokat és szabványokat jeleníti meg. A gyerek a motivációs és érzelmi tényezőt adja meg humorral, szükségletekkel, illetve vágyakkal. Mindkettőnek vannak pozitív, illetve negatív vonásai is. A konfliktuskezeléshez legfontosabb összetevők a felnőtt énképben élnek velünk, amelyek az időben pontos reakciókat, az objektív, konstruktív gondolkodásmódot hangsúlyozzák. Ezzel szemben a szülői, illetve gyermeki énképek a múlt cselekedeteihez kötődnek; s amennyiben ezen cselekedetek negatív összefüggésben jelennek meg, akkor nagyon nem konstruktívak, illetve meglehetősen fájdalmasak a számunkra.

Amennyiben a felhasználó késik a könyv visszahozatalával, akkor rengeteg lehetséges reakció közül választhatunk, de ezek közül csak néhány válasz fel pozitív, konstruktív utat, melyek nem teremtenek konfliktusokat (lásd az alábbi ábrát).

1. ábra Könyvtári szituáció: A felhasználó úgy véli, hogy visszahozta a könyvet, bár az nincs ott a polcon, s a nálam lévő kölcsönzési cédula az ő nevére szól.

Ne hagyd hogy az érzelmeid vezényeljék döntéseidet. Vedd fontolóra a negatív kritikus szülői hozzáállásod megnyugtatót

Claude Steiner koncepciója az érzelmi műveltségről a kritikus szülői hozzáállás okozta káros befolyást hangsúlyozza. Emellett felállítja az ún. egyéni stroke arcképet, amely azt tárja fel, hogy miképpen vagyunk hajlamosak egyéni szinten kapni, illetve adni stroke adagokat. A stroke nem más, mint a felismerés egy szelete; egyfajta mértékegysége annak, hogy egy ember mekkora figyelmet fordít a másikra. Konfliktushelyzetekben nagyon fontos, hogy szándékod ellenére ne fogadj el negatív stroke adagokat (pl. ha a menedzser

kiabál veled, vagy ha az ügyfél megsért téged). Egyensúlyban kell tartani a negatív szülői énképedet, amely a túlzott kritikák megfogalmazásáért felelős.

2. kép: Projektív technika, út a tudattalanhoz. A képek tudattalan vizuális ösztönzést nyújtanak a jelentés megtalálásának irányában. Gondolj a könyvtári konfliktusodra, s válassz egy olyan képet, amely leginkább leírja azt! Indokold is meg a választásod a többiek számára.

Óvakodj attól, hogy játszmákat játssz. Ki akar együtt dolgozni egy drámai hőssel/hősnővel?

Steve Karpman briliáns koncepciót alkotott a drámai háromszögről. A konfliktusok nagyon drámai jellegűek lehetnek, amikor játszmákat futtatsz, s magadra veszed az alábbi szerepkörök egyikét: a vizsgálótiszt, a megmentő, illetve az áldozat. Ez az elmélet egéségtelen romboló magatartásformákat ír le. A vizsgálótiszt túl sokat kritizál agresszív tónusban, a segítő túl sokat segít (amikor senki sem kéri tőle), az áldozat pedig saját magát teszi alkalmatlanná. Az első lépés az egyes szerepek felismerése, s hogy ne játsszuk tovább azokat. Ne szokj rá, hogy ilyen szerepeket játssz, illetve maradj ki az esetleges drámákból! Képzeld el a következő szituációt, s hogy miképpen reagálnál rá: A felhasználó ki akar vinni egy adott könyvet a könyvtárból, ami a szabályokba ütközik, s makacsul ragaszkodik e szándékához. Felveheted a vizsgálótiszt szerepét, és elkezdheted játszani valamely kedvenc játszmádat (pl. a most elkaptalak címűt). De objektív módon felmérve a helyzetet átadhatod a helyzet kezelését a szolgálatban lévő illetékes főnöködnek, javasolva, hogy készítsen másolato(ka)t. Akár a bíróság előtt is találhatod magad, ha belehelyezkedsz egy játszmába, a drámai áldozat főszerepét játszani. Egy másik szituációban, amikor egy idegesítő ügyféllel találkozol, aki a munkaidőd utolsó perceit veszi igénybe (például egy idő-

sebb úriember, aki nagyon szeretne a megfelelő tudásra szert tenni, de nincsenek meg a megfelelő információtechnológiai képességei ehhez), válaszként teremthetsz egy drámai helyzetet, de találhatsz konstruktív megoldást is: visszahívod holnapra, vagy azt javaslod az egyik kollégádnak, hogy vegye át az ügyet.

Válaszd ki az adott helyzethez illő stílusú problémakezelést

Kenneth Thomas és Ralph Kilmann modellje öt különféle stílust ír le, hangsúlyozva a különféle helyzetekhez kötődő előnyös vonásaikat. Néha jobb, ha óvakodunk egy kötekedő ügyféltől; a fölösleges helyzetekhez való alkalmazkodástól; a versengéstől, miközben biztosak vagyunk abban, hogy a megfelelő döntést hoztuk meg; az együttműködéstől vagy legalább attól, hogy kompromisszumokat kössünk a könyvtári felsőszintű döntéshozatalban.

3. kép *A nonverbális kommunikáció. Testbeszéd. Együttműködés kontra versengés szobra*

Tedd láthatóvá! Konfliktustérkép

A grafikus elemzés láthatóvá teszi a konfliktusban részt vevők igényeit. Az ellentétes oldalon állók közös érdekeire, aspektusaira összpontosít (pl. a kollégák közös érdeke a projekt befejezése a szükséges határidőig, bár az egyikük késik a feladata teljesítésével).

4. kép Tapasztalatok megosztása a gyapjúlabda dobálásával. Ez a workshop zárása. Mindenki megoszthatja a saját pozitív illetve negatív gondolatait az eseményen tapasztaltak kapcsán

Légy együttműködő könyvtáros!

Milyen tulajdonságok tesznek vonzóvá egy könyvtárost? Amikor konfliktuskezelésre kerül sor, akkor biztos, hogy együttműködőnek kell lennie, tárgyilagosnak, türelmesnek, a maga valóságában hallgasson meg másokat, mellőzze a személyes magyarázatokat, szenvedélyes tudjon lenni, kezelje jól az érzelmeket, képes legyen eltérő nézőpontokból kezelni egy adott helyzetet, a csoportmunkában történő hatékony részvétellel vívja ki mások tiszteletét. Az összes imént felsorolt modell illetve készség hozzá kell járuljon a kellemes, produktív könyvtári légkör kialakításához, amely vonzó célponttá teszi az intézményt a felhasználói számára.

Jegyzetek

1. Јовин, Јелена: „Конфликти у библиотекама из угла водитеља едукативне радонице”. Годишњак Библиотеке Матице српске за 2015. [штг. 2016]: 232-239.
2. Јовин, Јелена: „Управљање конфликтима у библиотекама Србије □ теоријски приступ и примери из праксе”. Читалиште 28 (мај 2016), http://citaliste.rs/casopis/br28/jovin_jelena.pdf (megtekintve 2017.03.19).

3. Karpman, Stiven: Živeti bez igara: dramski trougao u međuljudskim odnosima. Novi Sad: Psihopolis institut, 2015.
4. Rešavanje konflikta: priručnik za obuku. Beograd: CESID, 2004. http://www.cesid.org/images/REŠAVANJE_KONFLIKTA.pdf (megtekintve 2014.03.02.).
5. Rozenberg, Maršal. Jezik saosećanja: nenasilna komunikacija. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2002.
6. Stjuart, Ijan i Van Džojns. Savremena transakciona analiza. Novi Sad: Psihopolis institut, 2011.
7. Thomas, Kenneth and Ralph Kilmann. Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument TKI: profile and interpretive report. Interpreted by Jane Trainer. 2010. <https://www.skillsone.com/Pdfs/smp248248.pdf> (2015.04.01.).
8. Vukosavljević, Nenad: Nenasilje? Priručnik za treninge iz nenasilne razrade konflikata za rad sa odraslima. Sarajevo: Centar za nenasilnu komunikaciju, 2000. <http://www.nenasilje.org/publikacije/pdf/CNA-prirucnik.pdf> (megtekintve 2014.09. 12. 12).

Fordította: Németh Márton

5. kép Először is gondold magadra... Hogyan kezeled önmagad részéről a könyvtári konfliktusokat?

Szabó Ildikó

„Az olvasás mindenkié, a tiéd is!”

Iskola-könyvtár-pedagógusképzés együttműködése az olvasás megszerettetésért és a szövegértés javításáért

Napjainkban a szövegértési gondokkal küzdő tanulók száma az általános és a középiskolás tanulók körében is igen magas. Az sem új keletű, hogy a különböző mértékű tanulási zavarokat mutatók száma szintén növekszik. Közhelynek mondható továbbá, hogy a diákok leíró magyar nyelvi ismeretei is meglehetősen hiányosak. Gyermekünk sokszor nem értik, mit olvasnak. Ez a probléma azért igen jelentős, mert kihat egyéb, más területekre is. Ha a gyerek nem érti, mit olvas, nem tud tanulni, hiszen ez akadályozza a többi tantárgy ismereteinek befogadásában is. A gyerekek szövegértése gyenge, aminek egyik oka az, hogy a szókincsük gyakran átlag alatti.

A fent leírt helyzet arra indította a Neumann János Egyetem Pedagógusképző Karának jogelőd intézményét, a Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Karát, hogy gyakorlóiskolájában a gyermek- és ifjúsági korosztály olvasási képességének fejlesztése céljából az iskola pedagógusainak és a főiskola könyvtárosainak vezetésével, önkéntes hallgatók bevonásával pályázat keretében („Tudásdepó Expressz” a Kecskeméti Főiskolán „Értő olvasás – piacképes tudás” – szolgáltatásfejlesztés a szövegértés és a digitális korszerűsítés területén az élethosszig tartó tanulás érdekében a Kecskeméti Főiskolán TÁMOP 3.2.4.A-11/1) a nem formális képzés formájában javítsa az iskola tanulóinak szövegértési képességeit 2012-ben és 2013-ban, valamint a pályázat fenntartási időszakában. Legfontosabb célunk a projekt során az volt, hogy a szövegértés bizonyítottan hatékony technikái a gyakorlatban is megjelenjenek¹.

A program célcsoportjának meghatározása szakértői és tanácsadói dokumentumok figyelembe vételével, a fejlesztőpedagógusok és egy logopédus bevonásával történt. Az általános iskolában a 2012/2013-as tanévben 242 diák tanult, ebből 90 fő hátrányos helyzetű (HH) volt. A hátrányos helyzetű tanulók közül többen a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének tartós és súlyos, vagy súlyos rendellenessége miatt sajátos nevelési igényű (SNI); vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő (BTMN-s) ta-

nulók voltak. A vizsgálat során a hátrányos helyzetű és/vagy szövegértésben gyenge teljesítményű tanulóinak populációját vettük vizsgálat alá. A kérdőíves felmérés eredménye alapján a projektbe 60 főt választottunk ki. Egy tanulónál többféle probléma is előfordulhat, így a 60 gyermekből 10 fő SNI-s, 17 fő BTMN-s, illetve 54 fő HH-s.

A 8-10 évesek szövegértési vizsgálata szépirodalmi jellegű mérőlappal történt (meseolvasás alapján szövegértési feladatlap kitöltése). A mérőlap 11 feladatot tartalmazott. A legalacsonyabb szinten megoldott feladat tanulság levonása a szövegből. A tanulók 11,76%-a adott jó választ. Ezt követte a mese reprodukálása, amely során felismerhetővé váltak a logopédiai problémák, a szókincs szegényessége és a képalkotási nehézségek. A szövegértési problémák alapján 3 csoportot alakítottunk ki: 1. Logopédiai ismeretek, érzékszervi képek alkotása, 2. Előzetes áttekintés; olvasástechnikai problémák, 3. Az előzetes tudás aktiválása, szókincsfejlesztés.

A 10-12 évesek szövegértési vizsgálata magyarázó jellegű ismeretterjesztő mérőlappal történt (ismeretterjesztő szöveg olvasása alapján szövegértési feladatlap kitöltése). A mérőlap 12 feladatot tartalmazott. A tanulók számára a legnagyobb problémát a szöveg visszakeresésével történő indoklás megfogalmazása okozta. Ezt követte a szöveg reprodukálása, amely során felismerhetővé váltak a megértés, a figyelemmegtartás problémái. A problémák körvonalazódása után 3 csoportot alakítottunk: 1. Legfontosabb gondolatok meghatározása; Figyelemkoncentráció; 2. Következtetések, ok-okozati viszonyok megértésének problémái; 3. A megértés monitorozása; memóriaproblémák.

A 13-15 évesek szövegértési vizsgálata ismeretterjesztő jellegű mérőlappal történt (ismeretterjesztő szövegrészlet olvasása alapján szövegértési feladatlap kitöltése). A mérőlap 9 feladatot tartalmazott, melyek során szükség volt a tanulók értő olvasási, értelmező olvasási és bíráló olvasási képességére. Azok a feladatmegoldások voltak a legeredménytelenebbek, amelyek az előzmény–következmény relációjának leírását, kifejtését kérték a tanulóktól. Jó választ csak a tanulók 25%-a adott. A problémák alapján 2 csoportot hoztunk létre: 1. Javító stratégiák; képzelet, gondolkodás zavarai, 2. Szelektív olvasás; bíráló olvasási kompetencia fejlesztése.

A projekt célkitűzései, módszerei, munkafolyamata

Az elmúlt két évtized olvasásra, olvasástanításra, szövegértési képesség fejlesztésére vonatkozó kutatásai számos olyan tény, módszert, eljárást tártak fel, amellyel az olvasásértés képessége hatékonyan fejleszhető. Legfontosabb célunk a projekt során az volt, hogy ennek a szemléletnek a bizonyítottan hatékony technikái a gyakorlatban is megjelenjenek. „*Az olvasás mindenkié, a tiéd is!*” programban olyan szövegértési képességek fejlesztésére irányuló módszereket sajátítottunk el a projektben részt vevő tanulókkal, melyek központjában a kognitív és metakognitív olvasási stratégiák állnak, igazodva a magyar anyanyelvi nevelés sajátosságaihoz. Ezek a következők: Palincsar-féle reciprok tanítás, tranzakciós stratégiatanítási módszer, Robinson-féle PQRST- vagy SQ3R-módszer (áttekintés, kérdés, olvasás, felmondás, ellenőrzés), SIS-módszer (érezékszervi képek alkotása), STPG-módszer (állítsunk fel két célt a szöveg olvasása előtt), Wood-féle IEPC-módszer (képzeld el, fejtsd ki, találd ki/jósold meg, mi következik, erősítsd meg vagy alakítsd át a jóslatot), kooperatív tanulás.

Ezek és a felmérések eredménye alapján a következő differenciált csoportokat hoztuk létre: Logopédiai ismeretek, érzékszervi képek alkotása; Előzetes áttekintés; olvasástechn-

nikai problémák; Az előzetes tudás aktiválása, szókincsfejlesztés; Legfontosabb gondolatok meghatározása; figyelemkoncentráció; Következtetések, ok-okozati viszonyok megértésének problémái; A megértés monitorozása; Memóriaproblémák; Javító stratégiák; képzelet, gondolkodás zavarai; Szelektív olvasás; bíráló olvasási kompetencia fejlesztése.

Az olvasási stratégiák az életkori sajátosságoknak megfelelően a következő struktúrában jelentek meg²:

	1. oszt.	2. oszt.	3. oszt.	4. oszt.	5. oszt.	6. oszt.	7. oszt.	8. oszt.
Érzékszervi képek alkotása	x	x	x	x	x	x	x	x
Grafikus szervezők	x	x	x	x	x	x	x	x
Jóslás, anticipáció		x	x	x	x	x	x	x
Előzetes áttekintés		x	x	x	x	x	x	x
Összefoglalás		x	x	x	x	x	x	x
Átfutás			x	x	x	x	x	x
Az előzetes tudás aktiválása			x	x	x	x	x	x
Az olvasás céljának, módjának tisztázása			x	x	x	x	x	x
IEPC				x	x	x	x	x
Legfontosabb gondolatok meghatározása				x	x	x	x	x
Következtetések				x	x	x	x	x
A megértés monitorozása					x	x	x	x
A használt stratégiák felidézése					x	x	x	x
Szintézis					x	x	x	x
Szelektív olvasás						x	x	x
Javító stratégiák						x	x	x

A programban részt vevő pedagógusok, fejlesztőpedagógusok, könyvtárosok számára a program szakmai vezetője, jelen cikk írója képzéseket tartott a fenti táblázatba foglalt olvasási stratégiákról, azok tanításának hatékony módjairól. A továbbképzésben a BaCuLit-projekt anyagai kerültek felhasználásra, adaptálva azokat a programra³.

A szövegértés fejlesztése rendkívül komplex feladat. Nem pusztán a szövegértéshez direkt módon szükséges részképességek fejlesztése szükséges a jó olvasóvá neveléshez, hanem az egész személyiségé. A projekt kezdetén a könyvtárosok és az önkéntesek valamennyi korosztály számára megfelelő, változatos témájú, a fiúk és lányok eltérő érdeklődési körét figyelembe vevő olvasmánylistát állítottak össze a könyvtár állományából. A gyerekek kiválasztottak egy könyvet a felkínált listából, majd „olvasói szerződést” kötöttek a könyvtárossal, hogy a kiválasztott könyvet elolvassák a projekt végéig. Ezeket a tanulók és a könyvtárosok is aláírták, s a könyvtárban elhelyezték. Az olvasási/szövegértési nehézségekkel küzdő tanulók kudarcainak hátterében gyakran az önmagukról mint olvasókról kialakított negatív énkép áll, mely sorozatos kudarcok eredménye. A tervezésbe való bevonás növeli felelősségérzetüket saját olvasási folyamataik iránt, ez pozitívan hatott olvasási motivációjukra, illetve teljesítményükre.

A megvalósítási időszakban 15 foglalkozásból 7-et könyvtári környezetben, 8-at tömbösítve, táborban tartottunk meg. A foglalkozások megtartásába önkénteseket (hallgatókat) is bevontunk. A választott szövegek típusuk szerint négy csoportba voltak sorolhatók: narratív, leíró, funkcionális és kiegészítendő vagy grafikus jellegű szövegek (pl. táblázat, Venn-diagram, halszájka-grafikon) minden fejlesztendő területen minden korcsoportban megjelentek. A narratív, a leíró, ismeretterjesztő és funkcionális, kiegészítendő szövegek a foglalkozásokat záró táborral álltak kapcsolatban tematikájuk alapján.

A projekt ideje alatt három táborot tartottunk: az elsőt az első félév végén, téli időszakban, a másodikat tavasszal, a tanév végéhez közeledve, a harmadikat a következő tanév elején, ősszel. Az alábbi táblázat az egyes csoportok időbeosztását, azon belül a könyvtári és tábori foglalkozásokat szemlélteti. A táblázatot a projektben belső munkaanyagként használtuk (rövidítések magyarázata: f=foglalkozások száma, T=tábor).

Fejlesztendő terület(ek) a részképességszavartók alapján	IX.	X.	XI.	XII.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	
Logopédiai ismeretek, érzékszervi képek alkotása													T (F: 8)	F: 2	F: 2	F: 2	F: 1
Előzetes áttekintés, olvasástechnikai problémák	F: 1	F: 3	F: 2	F: 1	T (F: 8)												
Az előzetes tudás aktiválása; szöveg-szűrés						F: 1	F: 3	F: 2	F: 1	T (F: 8)							
Legfontosabb gondolatok meghatározása; figyelemfelvétel						F: 1	F: 3	F: 2	F: 1	T (F: 8)							
Következtetések, ok-okozati viszonyok megértésének problémái	F: 1	F: 3	F: 2	F: 1	T (F: 8)												
A megértés monitorozása; memorizációs problémák													T (F: 8)	F: 2	F: 2	F: 1	F: 1
Javító stratégiai, képzési, gondolkodási zavarai						F: 1	F: 3	F: 2	F: 1	T (F: 8)							
Szöveg olvasás; bírálati olvasási kompetencia alakítás													T (F: 8)	F: 2	F: 2	F: 2	F: 1

A tábor helyszíne minden esetben a Szabadszálláshoz közel eső Strázsa tanya⁴ volt, ahol állattartással, a tanyasi élettel, az alföldi táj növényvilágával, az ősbőrökással, kenyérsütéssel, lovaglással, íjászattal, éjszakai csillagtúrával, tánczással tettük élvezetessé az ott töltött két-két napot. Tudván, hogy ezekkel a tábori foglalkozásokkal zárjuk majd a könyvtárban elkezdett munkát, a foglalkozásokhoz választott szövegek tematikájukban a tábori foglalkozásokat készítették elő, így olvastak a tanulók például a nemzeti parkokról,

népi hangszerekről, a lótartról, a kenyérsütésről, gyógynövényekről, a fák felépítéséről, a puliról; valamint voltak szövegek a könyvtárhasználatról is.

Az ingerszegény környezetből érkező gyermekek nem az olvasást támogató, elősegítő családi háttérből jöttek, nincs olyan otthoni minta, ahol az olvasás érték, illetve mindennapi tevékenység lenne. A tábor szociokulturális légköre ezt a családi támogató hátteret pótolta.

A tábor szabadidős programjai indirekt módon fejlesztették a szövegértéshez szükséges készségeket (finommotorikus mozgások, szemkoordináció, testséma), valamint a csoportban és párokban végzett kooperatív munka során a gyermekek szociális készségei is fejlődtek.

A projektben dolgozó pedagógusok minden foglalkozásról részletes óratervezetet készítettek, a felhasznált szöveg forrásának megjelölésével. Az óratervezet forrása szintén a BaCuLit projekt⁵. Valamennyi, a projekt megvalósítási ideje alatt megtartott óratervezet egy, az ezt az időszakot lezáró kiadványban jelent meg⁶.

..... foglalkozás. A feldolgozott szöveg címe, forrása.

Idő / Munkafázis	Tanári tevékenységek	Tanulói tevékenységek	Tananyag (szövegek stb.)	Módszerek, eszközök, stratégiák a tanulás segítéséhez

Eredmények

A projekt megvalósítási ideje alatt végzett munkáról a bemeneti és a kimeneti tesztek mérései alapján az egyes csoportok foglalkozásait vezető pedagógusok beszámolót készítettek. Az alábbiakban ezen beszámolók alapján emelek ki az eredményekből.

Az „Előzetes áttekintés, olvasástechnikai problémák” nevű csoport (7 fő) bemeneti tesztjében kétféle szövegtípussal találkoztak a gyerekek (recept, mese). A feladatlapban elérhető maximum pontszám 46,5 pont volt. A legjobb eredmény 70,9%-os lett, ezt csupán egyetlen gyerek érte el. A többiek közül 2-en 37,6%-ot, 1 gyermek 34,4%-ot, egy másik gyermek 30,1%-ot, még egy gyermek 23,7%-ot ért el, míg a leggyengébb teljesítmény 17,2% volt. A kimeneti tesztben elért legjobb eredmény (egy gyermek) 93%-os lett, míg a leggyengébb eredmény is elérte az 56,5%-ot. (További eredmények: egy 89,1%-os, három 82,6%-os, és egy 73,9%-os feladatlap.) A bemeneti teszthez viszonyítva jelentős fejlődés figyelhető meg a gyerekek megoldásaiban, ami a foglalkozások sikerességét támasztja alá.

A „Következtetések, ok-okozati viszonyok megértésének problémái” csoportba olyan gyerekek (7 fő) kerültek, akiknek az értelmező olvasás, azon belül is a következtetés, sorok közötti olvasás, mögöttes jelentés, szövegjelentés feltárása, ok-okozati viszonyok megítélése okozott gondot az adott szöveg értelmezésénél, és az erre vonatkozó feladatok megoldásában. A bemeneti teszt alapján kiderült, hogy a legtöbb gondot az időrendi sorrend kialakítása okozta. A legjobb megoldás is csak 66%-os lett, a többsége pedig értékelhetetlen. A csoportba sorolás problémája, „a következtetések megértése” még mindig fejlesztésre szorul, hiszen e kérdésekre való válaszolás is gyengén sikerült (2 gyereknek 66%, 1 gyereknek 16%, 4 gyereknek 0%). A kimeneti tesztben feltett 14 kérdésből 8 kérdésnél az egész csoport 100%-os eredményt ért el. Az ok-okozati viszonyokra és a következtetések levonására vonatkozó kérdésekre adott jó válaszok: 5 gyereknél 100%, 1 gyereknél 80%, 1 gyereknél 60%.

A „Szelektív olvasás; bíráló olvasási kompetencia fejlesztése” csoport (7 fő) bemeneti tesztjének feladatlapján szerepeltek különböző feladatok, utasítások: olvasott szövegből adatgyűjtés, időrendbe állítás számozással, igaz állítások a szöveg alapján, döntés, véleményalkotás. A csoport bemeneti tesztjének eredménye: 57,84%. A tanulók kimeneti mutatói jelentősen változtak a bemeneti szintet figyelembe véve. Egy tanuló eredménye minimális szintű változást mutat, kettő tanuló 5% körüli, míg a többiek 20-36%-os fejlődést mutatnak. A csoport kimeneti tesztjének eredménye: 74,57%.

Összefoglalás

A társadalom elvárásai mindenféle típusú szöveg megértését illetően jelentősen megnöttek az elmúlt évtizedekben. Azok, akiknek olyan olvasási készségek vannak a birtokában, melyek elegendőek voltak az 1950-es években, ma már nem képesek megfelelni a csúcstechnológiai és médiaeszközöket használó 21. században. A PISA-felmérések azt mutatták, hogy habár a legtöbb európai tizenéves megfelelő olvasási kompetenciákkal rendelkezik tanulmányainak befejezésekor, körülbelül negyedük a minimális szintet sem érte el. Ezen égető társadalmi probléma hazánkat is érinti. A szövegértés terén egyre több a problémás gyerek, akiken kis csoportokban, személyes felügyelettel, a problémákhoz tökéletesen igazodó programmal lehet hatékonyan segíteni.

Ebből a feladatból szakértők bevonása mellett a könyvtár kiemelten fontos szerepet vállalhat. A projekt szövegek olvasásának, értésének, feldolgozásának és alkalmazásának stratégiáit, módszereit sajátíttatja el a célcsoporttal, amelynek tagjai ezen kompetencia birtokában képessé válnak az önálló élethosszig tartó tanulásra, a munka világában és a társadalomban a tőlük elvárt szerepek betöltésére.

Jegyzetek

1. Szabó Ildikó: A gyermek- és ifjúsági korosztály olvasási képességének fejlesztése a nem formális képzés keretén belül a Kecskeméti Főiskolán. In: Agetedu 2012. A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából rendezett tudományos konferencia kiadványa. pp. 279-284. Kecskemét, 2012. nov. 13. ISSN: 1586-846x
2. Steklács János – Szabó Ildikó: Karakter munkafüzetek (szövegértési képességek fejlesztése olvasásstratégiai módszerrel). In: Erdei Ferenc VI. Tudományos Konferencia. II. kötet pp. 103-108. Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar, 2011. ISBN: 978-615-5192-00-5 II. kötet.
3. Szabó Ildikó – Szinger Veronika: The Implementation of BaCuLit-project in Hungary. In: AGTEDU 2011. A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából rendezett 12. tudományos konferencia. pp. 320-326. Kecskemét, 2012. ISSN: 1586-846x
4. <http://www.strazsatanya.com/>
5. Alaptanmenet a tantárgyi írás-olvasás tanításához felsőtagozatos és középiskolai tanárok továbbképzésében. COMENIUS Action No 9: Multilateral Projects. Tanári munkafüzet. University of Cologne. Köln, 2013. p. 31.
6. „Tudásdepó-Expressz” a Kecskeméti Főiskolán. „Értő olvasás – piacképes tudás” – Szolgáltatásfejlesztés a szövegértés és a digitális korszerűsítés területén az élethosszig tartó tanulás érdekében a Kecskeméti Főiskolán. „Az olvasás mindenkié, a tiéd is!” Kecskeméti Főiskola. Kecskemét, 2013. ISBN 978-615-5192-18-0

Az Arany János-emlékév 2017. novemberi OSZK-s eseményei SZAVALÓVERSENY

A „Te aranyok Aranya!” című Arany János-szavalóverseny területi döntőire 2017. október 14. és november 17. között az ország hét különböző helyszínén kerül sor.

Az országos döntő 2017. november 25-én, az **Arany János Családi Nap** keretében lesz az OSZK dísztermében. A verseny két zsűrijének elnöke Molnár Piroska és Csőre Gábor színművészek. A családi naphoz múzeumpedagógiai foglalkozások kézműves-foglalkozások kapcsolódnak.

TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK

Az országos döntőt megelőző két napon (2017. november 23-án és 24-én) megrendezzük az OSZK Tudományos Ülésszakát, melynek egyik napját a 215 éves Alapításnak, a másikat Arany János életművének szenteljük (felkért plenáris előadók: Dávidházi Péter és Szörényi László).

A KIÁLLÍTÁS FINISSZÁZSA ÉS ARANY-KONCERT

A kétnapos ülésszakot Arany-kiállításunk finisszázsa zárja, szakmai tárlatvezetésekkel, illetve a Kaláka együttes és Huzella Péter közös Arany-koncertjével.

Librum evolvo: Eszme- és könyvtörténeti tanulmányok a XVI-XX. századból

A kötet nem előzmény nélküli; a szerző, Knapp Éva 2007-ben megjelent *Libellus – Válogatott könyv- és könyvtörténeti tanulmányok* című munkáját gondolta tovább. Most új megközelítésben, új módszerek segítségével vizsgálja a régi magyar irodalom, művelődéstörténet, könyvkiadás, könyvtörténet fellelhető dokumentumait. A tanulmányok alapos forráskutatás, bőséges forrásanyag felhasználásával születtek. A terjedelmes jegyzetanyag tovább mélyíti a témát, segíti a kutatómunka folytatását.

A kötet szerkezete szerint három fejezetben közli a tizenöt tanulmányt, amelyek közül hét eddig még nem publikált, a már közölt írások pedig átdolgozás után kerültek a kötetbe. A szerző szándéka szerint az új alap kutatásokra épült tanulmányok gazdagítják, pontosítják a régi magyar irodalom- és könyvtörténet eddig kialakult képét. A kötet szerzője több olyan kutatási eredményt tud bemutatni, amelyek bővítik, kiegészítik, illetve cáfolják az eddig közölteket. A szakmának szánt írásokban állításait részletesen, dokumentumokkal alátámasztva, logikus érveléssel bizonyítja, a forrásokat fordítás nélkül, eredeti nyelven közli. A tartalmi-formai elemzések megértését könnyíti a kötetben található 65 táblázatba rendezett adat. A kötetet névmutató zárja.

I. Eszmék és könyvek

Mátyás király „firenzei oroszlánjai”. Janus Pannonius négy epigrammájának XVIII. századi kiadástörténete

Janus Pannonius életművével több tudományos munka foglalkozott már, kritikai kiadása 2006-ban jelent meg. A szerző ebben a tanulmányában arra keresi a választ, hogy hová „tűntek”, miért maradtak ki az epigrammák, megvizsgálja ezek kiadástörténetét, majd közli a négy epigramma szövegét. A Hédervári kódex biztos forrása a Mátyás-levelek vizsgálatának, tartalmi ismertetésével Csapodi Csaba részletesen foglalkozott csak úgy, mint a Sevillai leveleskönyvvel, itt megemlíti Janus Pannonius egyik epigrammáját, ami a Firenzéből Mátyás királynak küldött oroszlánokkal kapcsolatos. Fraknoi Vilmos és Schönherr Gyula figyelmét is elkerülte a Mátyás-levelek között megbújó négy epig-

ramma. A szerző precíz, aprólékos kutatómunkával rámutat több téves vélekedésre; hiba volt például külön kezelni a Mátyás-leveleket és a Janus Pannonius életművét tartalmazó forrásokat. Hogy mennyire alaposan és mindenre körültekintően kell bánni a forrásokkal, arra jó példa, hogy a jezsuita szerkesztésű, tizenöt kiadásban, öt nyomdahelyen megjelent Mátyás-levelek közül csak hét tartalmazza a Janus Pannonius-epigrammákat.

Arbor haereseon

Az „eretnekség fája” egy XVI. századi ábrázolás egy fametszeten – Magyarországon, Szegedi Kis István *Speculum pontificum Romanorum* című kiadványában található egyetlen példánya, amelyet Hódmezővásárhelyen, a Bethlen Gábor Református Gimnáziumban őriznek. A metszettel több kutató foglalkozott, számos kérdésre keresték a választ; kinek, mikor készült a metszet, csak Szegedi munkáiban használták-e vagy más nyomtatvány is tartalmazza, esetleg önálló metszetként is forgalmazták? Imre Mihály szerint csak a fent említett kötethez készítették, Hamvas Endre Ádám ellenben egy genfi, Daneau-kiadás részének gondolta 1578-ból. Abban mindketten egyetértettek, hogy még további vizsgálatok szükségesek. A szerző új megközelítésben, előfeltevések nélkül látott munkához, felhasználva írott és elektronikus katalógusokat, digitalizált szövegeket. A kitarító és alapos kutatómunka eredménye nem maradt el, sikerült beazonosítani egy németalföldi munkának tartott folió alakú fametszetet „Arbor haereseon...” felirattal, a metszetet rőplapként tartották számon. Innét már a grafikai gyűjteményekben folytatódott a kutatás, a megtalált digitalizált példány tökéletesen megegyezik a hódmezővásárhelyi példánnyal. A metszet Lambert Daneau elképzelése nyomán készült, Szegedi Kis István munkája „őrző könyvként” tartotta a „vendég” metszetet.

Zrínyi Miklós Adriai tengernek Syrenaia (Bécs, 1651) – a díszcímlap könyvészeti, ikonográfiai és irodalmi értelmezéséhez

Ebben a tanulmányban egy Georgius Subarich által készített rézmetszet a vizsgálódás tárgya, amely keletkezése óta témát ad a különféle értelmezéseknek. Vajon a szerző vagy a nyomda adta a megrendelést a metszőnek, volt-e már szöveg a metszés előtt? Az ábrázolással foglalkozó kutatók fantáziáját megmozgatta a tengerparti táj, vízi fiúk, vízi lányok, szirének, sellők, mitologikus lények által kísért vitorlás hajó, az árbócrúdra tekeredő szalagon olvasható latin jelmondatok. A szerző hasonló szerkezetű ábrázolásokat vet össze, vizsgálja az azonosságokat és eltéréseket.

Matthaeus Tympius retorikai vonatkozású művei Magyarországon

Matthaeus Tympius a XVII. század elején adta ki nagyrészt latin és német nyelvű retorikai műveit. A régi magyar irodalom történetének kutatói nem sokat foglalkoztak eddig vele, magyarországi ismertsége elenyésző, még német nyelvterületen is kevés a vele foglalkozó szakirodalom. Ennek egyik magyarázata lehet, hogy életútja nem bővelkedett látványos fordulatokban, s művei létrehozásánál másodlagos szempont volt az eredetiség. Fordítások, kompendium-jellegű művek jellemzik munkáit, gyakran utal vissza saját műveire. A szerző a hozzáférhető katalógusok segítségével vizsgálta Tympius magyarországi jelenlétét, és táblázatokban közli műveinek a földrajzi, tulajdonosi megoszlását, majd a címek szerinti megjelenését, példányadatokat, tulajdonosi bejegyzéseket. Néhány

példányban több tulajdonosi bejegyzés is olvasható. A szerző Tympius műveiből magyar vonatkozásokat is kigyűjtött.

VI. Pius pápa imádságos könyve- magyarul és Magyarországon

Jelentős számban, több nyelven jelentek meg a kiadvány-gyűjtemény darabjai, VI. Pius pápa nevét szerzőként feltüntetve, amit már kezdetektől fogva vitattak. Az újabb kiadásokon feltüntetett, eredeti forrásként megjelölt olasz kiadás fellelhetetlen. A XVIII. században sem volt példa nélküli, hogy a pápa nevével adtak ki nyomtatványokat, ám azok mind konkrét egyházi alkalomhoz köthetőek, szemben a címben megjelölt imádságos könyvvel. A valódi szerző és a fordítók személye utáni kutatás során az 1783-ban megjelent német nyelvű kiadás ismertetésében ez olvasható: „a pápa nevével elterjedt kiadvány” – ez is azt feltételezi, hogy nem a pápa a valódi szerző. A rendelkezésre álló írott és elektronikus források tanulmányozása közben a szerző rábukkant Markus Anton Wittola erős kritikájára a kiadvánnyal kapcsolatban, és a fordító személyében Simeon Schmitzre, aki olaszról németre ültette át a szöveget. Amikor Wilhelm Hausen bajor jezsuita neve szerzőként megjelent egy 1783-as kiadásban, ő már két éve halott volt, más címmel már évekkel korábban megjelent a munkája több kiadásban. A szerző arra a következtetésre jutott, hogy ez lehetett, nem pedig egy olasz kiadvány a VI. Pius pápa imádságos könyvének forrása. A szerző a Magyarországon fellelhető példányokat táblázatban mutatja be, magyar vonatkozású kiadásokról közöl adatokat. A magyar kiadástörténetben Landerer Katalin neve kerül elő, elsőként ő adta ki német nyelven a munkát, s tetteivel kihívta a Helytartótanács nemtetszését. Indoklásuk szerint a birodalomban megüirt nyomtatványokat nem szabad kiadni Magyarországon. A magyar nyelvű kiadást Vajda Sámuel tihanyi bencés apát vállalta. A tiltás ellenére 1790-ig még hat kiadás született. A szerző a továbbiakban a magyar vonatkozású kiadástörténetben a megjelenés nyelvét, helyét és a kiadás évét vizsgálja. A kutatás folytatható lenne a nem magyar nyelvű magyarországi kiadások vizsgálatával, de ez egy következő tanulmányra vár.

Niklai hamvak (1860)

Berzsenyi Dániel *A magyarokhoz* című verse utóéletét, többeket megihlető hatását vizsgálja a szerző. Berzsenyi síremlékét 1860-ban avatták fel, ez alkalom volt a versírásra is. A síremlék ünnepélyes felszentelésére három, nyomtatásban is megjelent vers született, Roboz Istvántól és két diákköltőtől, Lehr Zsigmondtól és Horváth Sándortól. Mindhárom vers megalálható több könyvtár állományában, a szerző ezeket elemzi.

„Az árvák fohásza” Többfunkciós ponyvanyomtatványok

A magyarországi ponyvanyomtatványok átfogó, tudományos igényű vizsgálata még várat magára, eddig csak részterületeit kutatták. A szerző által választott, kézzel összevarrt kolligátum-ponyvafüzetek a segesdi Mária kegyhelyhez kapcsolódó kiadványok nyolc füzetből állnak, s 1840-1940 között készültek a marcali nyomdában. Tartalmuk szerint Szűz Máriához címzett szövegek, több ének és vers Jézus Szívéhez, esti ének, valamint a világi közköltészetbe sorolható árvaság. A vallásos és világi szövegek együttes megjelenése valószínűleg a társadalmi igény szülte, a háborús veszteségek okán szinte minden család érintett pl. az „árvaság”-ban.

II. Ismeretlen könyvek és könyvtárak

Pázmány Péter pozsonyi magánkönyvtárának kötetei a budapesti Egyetemi Könyvtárban

Teljesítették-e Pázmány Péter végakarátát, hová kerültek a könyvei, kinek a kézírása olvasható minden köteten Pázmány halálának dátumával? A szerző ezekre a kérdésekre keresi a választ, időrendben haladva a kutatástörténetben. Számba veszi az eddigi hipotéziseket, meggyőző érveléssel bizonyítja a szerinte legvalószínűbbet, cáfolja a téves következtetéseket. Megállapítható, hogy a Pozsonyban maradt könyvek tartalma és külső megjelenésének autopszián alapuló vizsgálata a további tudományos kutatásban elengedhetetlen.

Egy ismeretlen ferences könyvtár a XVIII. században

A XVIII. századi szerzetesrendi könyvtárak kutatása még nagy, feltérképezetlen területe a szakmának. A szerző ebben a tanulmányában egy apró területről igyekszik alaposabb képet festeni. A Somogy megyei Mesztegyő a Hunyady család földbirtoka volt, az általuk 1747-ben alapított kolostort II. József oszlatta fel 1788-ban, a ferencesek 1790-ben költöztek ki végleg. Könyvtára a szerzetesek mindennapjaiban segítette a feladatok elvégzésében, mint a gyóntatás, prédikálás, a közös étkezések alatti felolvasás. A fellelhető források alapján rajzolódik ki az állomány nagysága, összetétele, példány- és kötetszáma, tulajdonviszonya. A felosztatás után a könyvek további sorsát kutatva a szerző arra a megállapításra jutott, hogy az részben ismeretlen, illetve valószínű, hogy a most már civilnek tekinthető szerzetesek magukkal vitték mint saját könyvet, néhány mű a plébániai könyvjegyzékben olvasható.

Ismeretlen nagyszombati és pozsonyi nyomtatványok a XVII-XVIII. századból

A magánkönyvtárakból még mindig előbukkanhatnak eddig rejtve maradt, ismeretlen nyomtatványok. A kutató, ha tiszteletben tartja a tulajdonos óhaját az anonimitásra és az őrzőhely megnevezésének elhagyására, újabb értékek ismertetésére vállalkozhat. Így ismerhetünk meg egy imalapot 1679-ből, egy katolikus egyházi szertartásrendet tartalmazó naptár egyetlen megmaradt lapját, ami napi használatra készült, egy szoboravatás emlékére született nyomtatványt, egy számvető tábla magyar kiadását, Gonzága Alajos tiszteletére kiadott nyomtatványt, egy német nyelvű énekfüzért, az andocsi búcsújáróhellyel kapcsolatos és a komáromi földrengés ötödik évfordulójára megjelent kiadványt, és egy piarista dráma-előadás egyetlen nyomtatott emlékét.

„Wirtusfü Wirágból kötöm Wers Rósáit” – Egy ismeretlen Berei Farkas András nyomtatvány 1820-ból

Berei Farkas András összetett irodalmi tevékenységét a szerző már feldolgozta egy háromkötetes monográfiában, azóta csupán egy, három verset tartalmazó nyomtatvány került elő, Toldy László könyvtárából, ma Borda Lajos őrzi. Rudnay Sándor esztergomi érsek több Berei munka ihletője volt, ahogy itt is. Felmagasztalására talán az is ösztönözte, hogy tőle várt anyagi támogatást, megélhetést biztosító jövedelmet. Az ismeretlen, alkalmi nyomtatvány a szerző feltételezése szerint 1820-ban készült, bécsi vagy pozsonyi nyomdában.

III. Megőrzött állományok és „őreik”

A budapesti Egyetemi Könyvtár 1635 előtti ősellományának negyven új kötete

A nagyszombati jezsuita könyvtár állományára speciális szabályok és előírások vonatkoztak, a kutatási módszereket az egyházi könyvtárak sajátosságaihoz kell alkalmazni, vizsgálatukhoz más módszerek szükségesek, mint a világi, főúri magánkönyvtárak esetében. A szerző fontosnak tartja megvizsgálni, hogy a kötetekben található tulajdonosi bejegyzések hogyan feleltethetők meg a katalógus-bejegyzéseknek, elengedhetetlennek tartja a célzatos és módszeres rekonstrukciós azonosítást. A folyamatosan bővülő és finomodó történeti módszer segítségével újabb negyven kötetet sikerült beazonosítani.

Ismeretlen XVII. századi könyvjegyzék a budapesti Egyetemi Könyvtár egyik ősnymotatványában

Mindig érdekes és izgalmas kérdés, hogy milyen „előélete” volt egy nyomtatványnak, mielőtt az adott állományba került. Kik voltak a korábbi tulajdonosok, kinek a kézírását, bejegyzéseit láthatjuk a lapokon?

Otrokocsi Foris Ferenc könyvtáránk kötetei a budapesti Egyetemi Könyvtárban

A protestáns lelkész a gályarabságból 1676-ban szabadult, tevékeny élete után könyvtára kötetei szétszóródtak, feltételezhető, hogy többségük a nagyszombati jezsuita egyetem könyvtárába olvadt be, onnan Budára, majd Pestre került. A szerzőnek sikerült hét kötetben nyolc nyomtatványt beazonosítania.

Az ELTE Egyetemi Könyvtár könyvtárosai a jezsuita korszakban (1561-1773)

A könyvtár történetét tudományosan feldolgozva eddig viszonylag kevés figyelmet fordítottak az első évtizedekre, a jezsuita korszakra, annak ellenére, hogy az állomány alakításában, gyarapításában, elhelyezésében, a katalógusok készítésében, a könyvtárhasználati szabályzatok kialakításában jelentős szerepük volt. A szerző a rendelkezésre álló források segítségével, teljességre törekvően igyekszik Dümmerth Dezső és Bakos József több téves megállapítását, hibás értelmezését tételesen dokumentálva cáfolni. Szisztematikus forrásvizsgálattal újabb 15 könyvtáros neve került elő, akiknek többsége a könyvtárosi munka mellett jelentős tudományos tevékenységet is folytatott.

A kötet külső megjelenése méltó a magas szakmai színvonalhoz; a főcím nagyobb betűi sötétebb zöldek, a gyönyörű, 1761-ből való, egyszeri alkalomra nyomtatott nyomdász halványzöld színű, a szerző neve, az alcím és a kiadó neve fekete. A kemény táblájú kötetet kézben tartva kényelmesen olvashatja, aki még híve a nyomtatott betűnek, a nyugalmat, méltóságot sugárzó külső megjelenés biztosítja a tartalmi-formai egységet.

Egy hiányérzet végigkísért olvasás közben, az illusztrációk hiánya. A szerző ugyan azt mondja egy helyen; „közismert díszcímlap”, de különösen hiányzott az Arbor haereseon c. tanulmánynál, egyébként a metszet digitalizált képe ingyen letölthető a tanulmányban is említett Europeana adatbázisból. Zrínyi díszcímlapjának részletes leírása is igyekszik megjeleníteni szemünk előtt a rézmetszetet, de jobb lett volna valóságosan is látni a tárgyalat munkát. Vélhetően ez a kiadó döntése lehetett.

Azt nem tudjuk ma eldönteni, hogy ez a munka „Földi halhatatlanságot biztosító” kötet-e, de a szerző mindenesetre jó úton halad.

Knapp Éva: *Librum evolvo: Eszme- és könyvtörténeti tanulmányok a XVI-XX. századból*. Budapest: Reciti, 2017. 319 [1] p.

Patkósné Tóth Zsuzsanna

